

Агора.
Журнал соціальних наук
Періодичне рецензоване
наукове видання

ISSN 2786-9202 (Print)
ISSN 2786-9210 (Online)

Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації
КВ 25191-15131Р
від 08.06.2022 р.

Ідентифікатор медіа
в Реєстрі суб'єктів
у сфері медіа R30-04856
(Рішення Національної ради України з
питань телебачення і радіомовлення від
09.05.2024 р. № 1560)

Журнал
засновано 2023 року
Виходить двічі на рік

Засновник
Національний університет
«Острозька академія»
www.oa.edu.ua

Адреса редакції:
вул. Семінарська, 2,
м. Острог, 35800, Україна
Тел.: 38 (03654) 2-29-49
e-mail: agora@oa.edu.ua

Агора.
Журнал соціальних наук

Випуск 3, № 2
2025

Agora.
Social Sciences Journal

Volume 3, Issue 2
2025

Національний університет
«Острозька академія»
2025

Головний редактор

Віталій Лебедюк, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри національної безпеки та політології, Національний університет «Острозька академія» (Україна), керівник аналітичного центру «Школа політичної аналітики ПОЛІС». E-mail: vitalii.lebediuk@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0001-6308-6778. Scopus Author ID: 58565011300. Researcher ID: P-9221-2015.

Члени редакційної колегії

Анатолій Худолій, доктор політичних наук, професор, професор кафедри англійської філології, Національний університет «Острозька академія» (Україна). E-mail: anatoliy.khudoliy@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0001-8144-126X. Scopus Author ID: 57195832235. Researcher ID: AAF-7200-2021.

Пьотр Сула, доктор політичних наук, доцент, заступник директора Інституту політичних наук та директор Центру кількісних досліджень, Вроцлавський університет (Польща). E-mail: piotr.sula@uwr.edu.pl. ORCID: 0000-0001-5377-5684. Scopus Author ID: 56595136000. Researcher ID: P-3606-2018.

Юлія Курнишова, Ph.D., науковий співробітник, Алексантері Інститут, Університет Гельсінкі (Фінляндія). E-mail: yuliia.kurnyshova@helsinki.fi. ORCID: 0009-0006-5717-4804. Scopus Author ID: 57193956589. Researcher ID: PPZ-7544-2026.

Микола Романов, доктор юридичних наук, ст. науковий співробітник, професор, академік АН ВШ України, завідувач кафедри національної безпеки та політології, Національний університет «Острозька академія» (Україна). E-mail: mykola.romanov@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0002-1086-9485. Scopus Author ID: 58020068700. Researcher ID: KOC-5049-2024.

Андрій Кобетяк, доктор політичних наук, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна). E-mail: Kobetiak-A@zu.edu.ua. ORCID: 0000-0001-6899-0571. Scopus Author ID: 57225217955. Researcher ID: JRW-1737-2023.

Роман Мартинюк, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри національної безпеки та політології, Національний університет «Острозька академія» (Україна). E-mail: roman.martyniuk@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0003-4469-7762. Scopus Author ID: 58755604900. Researcher ID: KOD-1021-2024.

Editor-in-Chief

Vitalii Lebediuk, Ph.D., Associate Professor at the Department of National Security and Political Science, The National University of Ostroh Academy (Ukraine), Head of NGO «School for Political Analysis – POLIS» (Ukraine). E-mail: vitalii.lebediuk@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0001-6308-6778. Scopus Author ID: 58565011300. Researcher ID: P-9221-2015.

Editorial Board

Anatoliy Khudoliy, Dr Hab. in Political Science, Professor, Head of the Department of English Philology, The National University of Ostroh Academy (Ukraine). E-mail: anatoliy.khudoliy@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0001-8144-126X. Scopus Author ID: 57195832235. Researcher ID: AAF-7200-2021.

Piotr Sula, Dr Hab., Deputy director of the Institute of Political Science for research and development, University of Wrocław (Poland). E-mail: piotr.sula@uwr.edu.pl. ORCID: 0000-0001-5377-5684. Scopus Author ID: 56595136000. Researcher ID: P-3606-2018.

Yuliia Kurnyshova, Ph.D. (History and Security Studies), The Aleksanteri Institute, The University of Helsinki (Finland). E-mail: yuliia.kurnyshova@helsinki.fi. ORCID: 0009-0006-5717-4804. Scopus Author ID: 57193956589. Researcher ID: PPZ-7544-2026.

Mykola Romanov, Dr Hab. in Law, Senior Research Fellow, Professor, Member of the Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of National Security and Political Science, The National University of Ostroh Academy (Ukraine). E-mail: mykola.romanov@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0002-1086-9485. Scopus Author ID: 58020068700. Researcher ID: KOC-5049-2024.

Andrii Kobetiak, Dr Hab. in Political Science, Associate Professor at the Department of Philosophy and Political Science at Ivan Franko State University of Zhytomyr (Ukraine). E-mail: Kobetiak-A@zu.edu.ua. ORCID: 0000-0001-6899-0571. Scopus Author ID: 57225217955. Researcher ID: JRW-1737-2023.

Roman Martyniuk, Ph.D. in Political Science, Associate Professor, Associate Professor at the Department of National Security and Political Science, The National University of Ostroh Academy (Ukraine). E-mail: roman.martyniuk@oa.edu.ua. ORCID: 0000-0003-4469-7762. Scopus Author ID: 58755604900. Researcher ID: KOD-1021-2024.

Томаш Степневський, доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Люблінського католицького університету Івана Павла II (Польща), Академія військового мистецтва у Варшаві (Польща). E-mail: tomasz.stepniewski@kul.pl. ORCID: 0000-0002-4581-5145. Scopus Author ID: 57226441832.

Вардан Атоян, доктор політичних наук, доцент, Керівник Центру соціально-поведінкових досліджень, Вірменський державний економічний університет (Вірменія). E-mail: atoyan.amberd@asue.am. ORCID: 0000-0002-4974-0312. Scopus Author ID: 57226195198. Researcher ID: AAQ-8556-2021.

Наталія Путіна, доктор філософії (кандидат наук), доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, Молдавський державний університет (Молдова). E-mail: nataliaputina@yahoo.com. ORCID: 0000-0002-3607-4103. Scopus Author ID: 59679527100. Researcher ID: POY-7923-2026.

Tomasz Stepniewski, Dr Hab., Professor at the Department of Political Science and International Affairs, The John Paul II Catholic University of Lublin (Poland), War Studies University (Poland). E-mail: tomasz.stepniewski@kul.pl. ORCID: 0000-0002-4581-5145. Scopus Author ID: 57226441832.

Vardan Atoyan, Dr Hab. in Political Science, Associate Professor, Head of the Center for Social & Behavioral Research, Armenian State University of Economics (Armenia). E-mail: atoyan.amberd@asue.am. ORCID: 0000-0002-4974-0312. Scopus Author ID: 57226195198. Researcher ID: AAQ-8556-2021.

Natalia Putină, Ph.D., Associate professor of Political and Administrative Sciences, Department of International Relations, Moldova State University (Moldova). E-mail: nataliaputina@yahoo.com. ORCID: 0000-0002-3607-4103. Scopus Author ID: 59679527100. Researcher ID: POY-7923-2026.

Редакція журналу

Віталій Лебедюк, відповідальний редактор журналу

Зоя Столяр, літературний редактор

Наталія Крушинська, технічний редактор

Юрій Коцюк, адміністратор вебресурсу

*Адреса електронної пошти для листування з авторами: agora@oa.edu.ua
Офіційний сайт видання: <https://journals.oa.edu.ua/agora>*

Журнал «Агора. Журнал соціальних наук» розміщують на платформі «Наукова періодика України» з використанням відкритого доступу Open Journal Systems (OJS), в Національному репозитарії академічних текстів, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України, а також індексується у Crossref, Scilit (Швейцарія), Open Ukrainian Citation Index (OUCI) та має власний профіль у Google Scholar.

Здійснюють обов'язкове розсилання періодичного видання відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 року № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів».

DIGITAL OBJECT IDENTIFIER
DOI: 10.25264/2786-9202/3.2

Журнал підтримує політику відкритого доступу (Open Access).
Усі публікації проходять обов'язкову перевірку на виявлення текстових збігів та дублювання за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.

За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться в опублікованих матеріалах, відповідають автори.

Передрук можливий за умови покликання на автора і видання.
Статті публікують на безоплатній та безгонорарній основі.

*Рекомендовано до друку та оприлюднення в мережі «Інтернет»
на засіданні вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 7 від 18.12.2025 р.)*

© Автори статей, 2025
© Національний університет
«Острозька академія», 2025

ЗМІСТ

Віталій Лебедюк СЛОВО ДО ЧИТАЧА	6
---	---

ДОСЛІДНИЦЬКІ СТАТТІ

Олександр Шевчук УНІКАЛЬНІСТЬ ПОГРАНИЧЧЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНІ КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ	9
---	---

Владислав Новіков ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ У ПЕРЕДВОЄННИЙ ПЕРІОД (ГРУДЕНЬ 2021 – ЛЮТИЙ 2022 РР.)	21
---	----

Микола Харламенков ВПЛИВ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ПЕРІОДУ РЕФОРМАЦІЇ НА ЛІБЕРАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ ОБМЕЖЕНОГО ВРЯДУВАННЯ	38
---	----

НАУКОВІ ПОДІЇ

Віталій Лебедюк МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ У ЧАСИ ВІЙНИ І ПІСЛЯ: УКРАЇНСЬКИЙ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ВИМІРИ»	53
--	----

CONTENTS

Vitalii Lebediuk TO OUR READERS	6
---	---

RESEARCH ARTICLES

Oleksandr Shevchuk THE UNIQUENESS OF THE BORDERLAND AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY CULTURAL PROCESSES	9
--	---

Vladyslav Novikov THE EFFECTIVENESS OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT'S INFORMATION STRATEGY IN THE PRE-WAR PERIOD (DECEMBER 2021 – FEBRUARY 2022)	21
---	----

Mykola Kharlamenkov THE INFLUENCE OF PROTESTANT POLITICAL THEORY OF THE REFORMATION PERIOD ON THE LIBERAL CONCEPT OF LIMITED GOVERNMENT	38
--	----

SCIENTIFIC EVENTS

Vitalii Lebediuk INTERNATIONAL CONFERENCE "POLITICAL INSTITUTIONS AND INSTITUTIONAL INTERACTIONS DURING AND AFTER WAR: UKRAINIAN, EUROPEAN, AND GLOBAL PERSPECTIVES"	53
--	----

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Пропонуємо вашій увазі новий номер рецензованого наукового видання «Агора. Журнал соціальних наук» кафедри національної безпеки та політології Національного університету «Острозька академія». У цьому випуску представлено дослідження, що поєднують осмислення культурних, політичних та інституційних процесів, важливих для розуміння сучасного українського суспільства і ширших європейських трансформацій.

Номер відкриває стаття Олександра Шевчука «Унікальність пограниччя та його вплив на сучасні культурні процеси», у якій пограниччя розглянуто як багатовимірний соціокультурний феномен. Автор аналізує його не лише як географічний простір перетину культур, а і як середовище діалогу, взаємодії з Іншим, формування транскультурної ідентичності та розвитку постколоніальних підходів до осмислення культурних відмінностей. Дослідження показує, що пограниччя є важливим ключем до розуміння багатьох актуальних процесів сучасності.

У статті Владислава Новікова «Ефективність інформаційної стратегії української влади у передвоєнний період (грудень 2021 – лютий 2022 рр.)» порушено одну з чутливих тем новітньої української політики – питання того, наскільки держава була здатна належно інформувати суспільство про масштаб загрози напередодні вторгнення РФ. Автор зосереджується на суперечності, з якою зіткнулася влада в кризовий момент: потребі одночасно уникнути паніки, зберегти суспільну стабільність і сформуванати адекватне усвідомлення небезпеки та готовність до опору. На основі дискурс-аналізу публічних заяв посадовців і даних соціологічних опитувань у статті простежено, наскільки офіційна риторика відповідала рівню загрози та чи сприяла вона мобілізаційній готовності громадян. Це дослідження є важливим не лише для реконструкції передвоєнного стану українського суспільства, а й для глибшого розуміння того, як в умовах екзистенційної небезпеки державна комунікація може впливати на суспільну стійкість, довіру та здатність країни до самоорганізації й опору.

Стаття Миколи Харламенкова «Вплив протестантської політичної теорії періоду Реформації на ліберальний концепт обмеженого врядування» присвячена розгляду фундаментальних питань історії політичної думки. Автор простежує інтелектуальні витоки ідеї обмеження влади та захисту особистої свободи, акцентуючи увагу на ролі релігійного чинника у формуванні тих концептів, які згодом стали визначальними для ліберальної традиції. Дослідження є спробою переосмислити генеалогію модерної політичної думки і розкрити глибший історичний контекст становлення ідеї обмеженого врядування.

Окрему увагу в номері приділено результатам міжнародної наукової конференції «Політичні інститути та інституційні взаємодії у часи війни і після: український, європейський і світовий виміри», що відбулася 29 листопада

2025 року у Львові в межах ювілейної десятої конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» пам'яті Юрія Шведи. У центрі дискусій були питання інституційної довіри, легітимації влади в умовах воєнного стану, трансформації партійно-виборчих процесів, ролі громадянського суспільства, волонтерства, а також євроінтеграційних викликів і протидії інформаційним маніпуляціям. Матеріал засвідчує, наскільки тісно сьогодні переплітаються питання демократії, безпеки, політичної відповідальності та майбутнього європейського вибору України.

Новий номер видання «Агора. Журнал соціальних наук» вкотре демонструє широту сучасних соціально-політичних студій – від теоретичних рефлексій над культурою та політичною думкою до аналізу конкретних політичних стратегій, інституційних викликів і практик суспільної стійкості. Команда видання щиро дякує авторам і рецензентам за їхній внесок у розвиток української науки.

Сподіваємося, що цей випуск стане цінним джерелом знань для науковців, викладачів, студентів, а також для всіх, хто прагне глибше осмислити сучасні суспільні й політичні процеси в Україні та за її межами.

Віталій ЛЕБЕДЮК,
головний редактор журналу

ДОСЛІДНИЦЬКІ СТАТТІ

RESEARCH ARTICLES

УДК 316.4:008

УНІКАЛЬНІСТЬ ПОГРАНИЧЧЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНІ КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

Олександр Шевчук ^{а,*}

^а незалежний дослідник, PhD з культурології, Рівне, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено культурологічне осмислення феномену пограниччя як багатомірного соціокультурного, символічного та антропологічного простору, що не може бути зведений лише до географічного чи геополітичного виміру. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасних уявлень про територію, кордон, ідентичність та міжкультурну взаємодію. В умовах глобалізації, міграційних процесів і посилення культурних контактів пограниччя постає не як периферійна зона, а як продуктивна аналітична категорія для розуміння ключових процесів сучасного світу. Метою статті є концептуалізація пограниччя як культурного феномену, у межах якого відбуваються зустріч, взаємодія, напруження та взаємопроникнення різних культурних систем. Пограниччя розглянуто як простір, де формуються специфічні моделі комунікації, групової свідомості, локальної солідарності та відкритості до Іншого. Особливу увагу приділено тому, що погранична територія не лише позначає простір поблизу державного кордону, а й охоплює ширші соціальні, етнічні, мовні, релігійні та екзистенційні перетини. У статті проаналізовано дві домінуючі парадигми розуміння пограниччя: першу, що наголошує на його автономності та унікальності, і другу, що трактує пограничні території як частини ширших політичних, історичних і владних конфігурацій. Окремо обґрунтовано зв'язок між пограниччям, постколоніалізмом, транскордонністю та транскультурною ідентичністю. Доведено, що пограниччя створює передумови для ненасильницького, діалогічного сприйняття Іншого, протиставляючись колоніальним моделям домінування, асиміляції та символічного підпорядкування. Зроблено висновок, що пограниччя є не маргінальним простором, а своєрідною лабораторією, у якій виробляються нові форми співжиття, культурної адаптації, комунікації та ідентичного самовизначення.

Ключові слова:

пограниччя, транскордонність, постколоніалізм, транскультурна ідентичність.

*Адреса для кореспонденції:
oshevchuk1986@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6435-5320>

Історія статті:

Надійшла 19.09.2025

Прорецензована 12.11.2025

Прийнята до друку 18.12.2025

Опублікована 30.12.2025

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution NonCommercial NoDeriv (CC BY-NC-ND 4.0), яка дозволяє іншим завантажувати та поширювати роботу за умови зазначення авторства, але без можливості жодним чином змінювати роботу або використовувати її в комерційних цілях.

Вступ. Пограниччя – це складний, багатозначний феномен, який має стосунок до різних сфер культурного, політичного та історичного життя. Теорія погранич пояснює цілу низку явищ, характерних для сучасності. Це погляд на звичні процеси та явища, які можна зрозуміти в новому, до цього невідомому світлі. У межах цього явища може вміститися значне коло антропологічних, філософських, онтологічних та екзистенційних запитань, які ставить собі кожна людина. Однобоко вважати, що теорія погранич стосується лише географії чи геополітики. Студії щодо пограниччя дозволяють також випрацювати рефлексії з інших царин суспільного життя і провадити різноманітні міждисциплінарні дослідження.

Анссі Паасі слушно зазначає, що території перестали бути зацікавленням тільки географів наприкінці ХХ століття, оскільки розуміння територій набуло нового значення: «Замість того, щоб розглядати їх як статичні утворення, регіони та території часто концептуалізуються як динамічні соціопросторові та геоісторичні процеси. Таким чином, замість того, щоб бути лише пасивним фоном, вони інституціоналізуються та модифікуються через територіальне, символічне та інституційне формування у матриці ширших владних відносин, геоісторичних практик і дискурсів» (Paasi, 2002, p.10). Таким чином, ми можемо стверджувати, що розуміння пограничних територій у сучасності набуває ширшої інтерпретації і вагомішого значення. Саме тому потрібно розуміти всю складність пограниччя як, насамперед, культурологічного феномену. Адже чимало процесів, які аналізують крізь призму пограниччя, є актуальними і на початку ХХІ століття.

Окреслення поняття пограниччя. Специфіка пограничних територій

Пограниччя стало однією з найбільш досліджуваних категорій у центральноєвропейській науці після 1989 року, але й водночас стало не тільки популярним, але й «клопітливим». Головні «клопоти», які поставали перед дослідниками, – це різноманітність розуміння самого пограниччя як явища (Majerek, 2019, p.138).

Пограниччя найчастіше трактують як територію між центрами, яка знаходиться на кордоні і може належати до обох центрів, що перетинаються. Покидаючи центр, який найчастіше є категоричним і закритим, ми потрапляємо в простір розбіжностей, інакшості та відмінності, де можемо порівнювати, відкривати, дивуватися, вести переговори (Nikitorowicz, 1995, p.12). Така форма існування пограничних територій зумовлена самим історичним плином, культурними змінами, політичною підпорядкованістю, що виникали під час тривалості історичних процесів (Barwiński, 2002, p.12; Widdis, 2019,; Cherkes et al, 2021).

Пограниччя (саме як результат багатьох політичних, історичних процесів) стало простором зустрічі в мультифункційних, багатогранних контактах щонайменше двох спільнот і їхніх культур. У подібних комунікативних процесах важливе місце займає групова свідомість, визначення власної ситуації, своєї ролі на цій території та в контактах з іншими. У формуванні групової свідомості та усвідомлення відмінності дуже важливу роль відіграє сприйняття своїх і

чужих, поділ на «ми» і «вони». Це розрізнення не завжди означає явну дистанцію, ворожість чи конфлікт. «Вони» – це і сусіди, і друзі, і союзники; їх ідентифікують лише для того, щоб легше надати значення поняттю «ми». Сприйняття різноманітності та відмінності в повсякденних контактах не заважає формуванню іншого, локального (відносно до регіонального), надгрупового «ми», що охоплює всіх або більшість мешканців пограничних територій, незважаючи на збереження між ними культурних, етнічних або релігійних відмінностей.

Пограниччя як особливе місце, де зустрічаються різні ідентичності, як простір, насичений різними культурами, ставить особу в такі умови, де розвиваються усталені поведінкові моделі, тож мешканець пограниччя більше орієнтується на моделі вибору та оцінки (Kurzępa, 1996, p.158).

Поняття «погранична територія» вказує на існування певного місця, яке вирізняється серед інших типових топографічних означень. Саме походження цього визначення однозначно вказує на те, що прикордонний простір існує над кордонами. Анджей Садовський, пропонуючи вирізнити соціологію прикордоння як окрему субдисципліну, виділив три основні особливості подібного простору: його визначають як територію, розташовану поблизу кордону, де в межах однієї територіальної зони відбувається соціально-культурна комунікація між двома або більше народами чи етнічними групами і де відбувається формування та розвиток людини та її культури (Sadowski, 1995, p.13).

Варто наголосити, що на пограниччях можна відслідкувати основні тенденційні процеси, за якими живе суспільство. На думку Ренато Росальдо, на подібних землях виникає можливість спостерігати основні соціальні процеси: головно через те, що в цьому випадку кордони культури перемістилися з периферії в центр. Зараз населення міст дедалі більше складається з меншин, яких ідентифікують за расою, етнічною приналежністю, сексуальною орієнтацією, класом, мовною групою чи за релігійними переконаннями: «Пограниччя охоплюють не тільки кордони офіційно визнаних культурних одиниць, але й менш формальні місця перетину, наприклад, щодо статі, віку, соціального статусу та різного життєвого досвіду» (Rosaldo, 1993, p. 28–29).

Погранична територія значною мірою пов'язана з явищем тимчасовості, вона мінлива, швидкість культурних процесів, що відбуваються на цій території, зумовлює плинність переходу від одного стану до іншого. Це місце, яке постійно зазнає трансформацій, пластично перетворюючись на новий тип території, для якої не існує конкретного культурного призначення. Можна сказати, що кожна територія відіграє певні символічні ролі, виконуючи конкретні функції. З місцем пов'язані найрізноманітніші людські очікування – поняття «батьківщини», «свого міста», «власного дому» пов'язані з налаштованістю на відчуття затишку та безпеки. «Чужа країна» асоціюється з новими відкриттями, але іноді також із настороженістю. Поняття «погранична територія» є безбарвним, не викликає жодних очікувань чи надій. У цьому полягає головна позитивна риса такого явища, як прикордонні території: воно зберігає власну культурну ідентичність і завжди відкрите для прийняття нового й невідомого.

Пограниччя (у якомусь сенсі) стає майже міфічною країною, де можна пізнати Іншого та інакшість як невід'ємну частину буття загалом.

Сутність пограниччя має властивість акумулювати, увиразнити головні проблеми, перспективи, соціальні процеси, що здатні стати панівними в майбутньому.

Дві домінуючі парадигми розуміння пограниччя

Для досліджень проблематики пограниччя важливими є дослідження, які здійснив Гжегож Бабінський. Він виділив дві парадигми досліджень пограничних територій. Перша передбачає, що явища на пограниччях є специфічними та автономними стосовно процесів у центрах. Причини процесів, що відбуваються на прикордонних територіях, у такому розумінні є здебільшого внутрішніми, а отже, дослідження цих процесів можуть обмежуватися в основному їхньою територією. Другий парадигмальний підхід наголошує, що пограничні території є насамперед частинами більших обширів, а головні причини явищ, що там відбуваються, варто шукати за межами цих територій. Згідно з цією концепцією, дослідження обговорюваних тут територій повинні охоплювати взаємодію між ними та їхнім оточенням із великим акцентом на аналізі політики, яку втілюють на периферії зовнішні суб'єкти. Він здебільшого відповідає сприйняттю погранич як периферії, а перший передбачає розуміння пограничних територій як унікальних спільнот. Причини процесів, що відбуваються на пограничних територіях, у такому розумінні є здебільшого внутрішніми, а отже, дослідження їх можуть обмежуватися в основному цими просторами (Zarycki, 2011, p. 33–34; Kannike & Tasa, 2016).

Наведена двоїстість трактування пограниччя зумовлена також тим, що на цих теренах, як правило, етоси та культурні системи існують в умовах неоднозначної культурної та мовної реальності. Подібна «роздвоєність» не сприяє створенню та розвитку демаркаційної лінії кордону і провокує утворення та подальший розвиток певної перехідної зони. У межах подібного простору відбувається процес проникнення, а часто й змішування різних, іноді навіть несхожих культур, що в подальшому дозволяє пограниччю виконувати функцію моста між культурами (Uliasz, 2001, p.10–11; Konrad & Kelly, 2021). Подібна об'єднавча роль, транзитивність та міжкультурність творять систему, в межах якої всі елементи перебувають у певному зв'язку та нескінченній співпраці, форми якої можуть набувати найрізноманітніших конфігурацій та варіацій: народи, що мешкають на прикордонних територіях, ведуть міжкультурний діалог, а іноді й спільну економічну політику. Це опозиціонує культурні пограниччя до колоніального сприйняття інших культур і стає одним із уособлень постколоніального процесу.

Пограниччя та постколоніалізм

Як було окреслено вище, на пограничних територіях у дещо відмінний спосіб трактують Іншого. Пограниччя – це місце, що не захищає своїх мешканців від іншої культури, не є своєрідною завісою перед Іншим, а навпаки – постає посередником між власною та чужою культурою. Пограниччя не віддаляє,

а наближає до іншої культури, створює спільний культурний і символічний простір між двома народами. Знаки влади та державності, такі як, наприклад, кордон, на пограниччях мають дещо відносно, непевне значення. Кордон скоріше вказує на присутність Іншого, тоді як погранична територія інтегрує дві або більше культур, дозволяє регулювати діалог і здійснювати міжнародну співпрацю. За своєю суттю вона є постколоніальною. У межах колоніального дискурсу чужинець є недосконалим, оскільки не належить до нас, а тому сприймається як гірший (Bhabha, 2010, р.60). Колоніалізм сприймає Іншого як менш досконалого, якого потрібно завоювати, підкорити, аби зробити кращим.

Ідентичність колонізатора передбачає усвідомлення власної інтелектуальної та духовної переваги, відчуття власної вищості. Його культурний, символічний світ та його цінності для нього – найдосконаліші, тому колонізатор прагне поширити їх на весь світ. Колонізація стає процесом наділення завойованої території та спільнот, які там мешкають, рисами власної ідентичності. Як процес завойовання нових територій, це передусім не економічне явище, а культурний феномен: цінності, які якась група вважає абсолютно правильними та ідеальними, переносять на інші території, щоби позначити на них власне панування та підкреслити домінування своєї культурної системи над іншими. Таким чином, колоніалізм можна вважати формою трансформації, призвичаєння до чужості – підкорені території можуть бути екзотичними і незрозумілими, але вони вже привласнені і починають входити в межі «свого» культурного простору. Радикальна відмінність тут зводиться до рівня власності, хоча вона не є повністю подоланою і зберігає специфічні феномени та явища, властиві чужій, часто екзотичній культурі.

Постколоніалізм відкидає домінування над якоюсь іншою культурою. Таке розуміння іншої культури починається саме в момент відвідин території іншого народу. Тут потрібно наголосити саме на мирних інтенціях: постколоніально налаштований дослідник саме пізнає, а через пізнання – збагачує власний духовний та ціннісний світ, тоді ж як колонізатор – завойовує, підкорює, а часто і руйнує.

Для людини з постколоніальними поглядами інша територія не має в собі загрози, оскільки стає процесом відкриття невідомого. Така людина не домінує, не підкорює інших, а відчуває себе гостем, який має намір контактувати з Іншим, пізнати його складний світ цінностей. Подібну поведінку можна спостерігати в мешканців пограниччя, які іншу культуру здебільшого сприймають як ворожу. Як пише Роберт Дж. К. Янг у праці «Постколоніалізм. Вступ», пізнання іншої культури та відкриття нових культурних горизонтів, що стало поштовхом до написання цієї книги, почалося після того, як він відвідав Пешавар – місто, розташоване на кордоні Афганістану та Пакистану. Автор побував у центрі для біженців, відкрив для себе їхню культуру і зрозумів їхній спосіб життя, а також дізнався про політичну і соціальну ситуацію, з якою мали справу ці люди (Young, 2012).

Ґрунтуючись на вищесказаному, ми можемо припустити, що погранична територія (в деяких випадках) є місцем входу у світ інакшості та іншого, де

специфічність процесів часто унеможлиблює зверхнє, колоніальне ставлення до Іншого. Складно вивищуватися над тим, хто поруч, із ким потрібно співпрацювати та вести діалог. Ключ до розуміння цього феномену міститься в подоланні кордонів. А цей процес, своєю чергою, пов'язаний із транскордонністю.

Пограниччя і транскордонність

Транскордонність дозволяє відкривати нові перспективи для сприйняття та розуміння простору. Частина «транс-» означає певну свободу в межах фізичного світу, переміщення і трансформацію в межах найрізноманітніших географічних умов. Транскордонність пов'язана з постколоніалізмом, оскільки передбачає відкритість фізичного світу, позбавляє пізнання іншої території як загрозової, як такої, яка буквально очікує на підкорення колонізатором.

Маріан Голка визначає такі риси та властивості транскордонності:

1. Транскордонні процеси охоплюють усі аспекти та виміри соціального і культурного життя. Вони відбуваються між народами та етнічними групами, релігіями, поколіннями, професійними групами, художніми епохами, творами культури. За винятком закритих держав, майже весь світ є одним великим пограниччям. Звичайно, все ще існує багато реальних і уявних кордонів. Крім того, постійно виникають розбіжності, непорозуміння і відмінності. Наразі ми не заглиблюємося в те, які з цих проблем є непереборними через їхню несумісність (як, наприклад, вважає Ліутар), а які, хоч і є стійкими, але все ж терпимими. Ми визнаємо, що принаймні значна кількість із них може бути частково вирішена, що робить світ пограниччя значною мірою транскордонним.

2. Транскордонні процеси відбуваються на окремих індивідах, тому зараз «Я» багатьох людей також постають як своєрідні пограничні зони, де перетинаються і змішуються найрізноманітніші впливи та взаємодії.

Варто визнати, що в сучасній цивілізації майже кожен є більшою чи меншою мірою культурним гібридом (або, інакше кажучи, культурним метисом), риси якого не завжди є чіткими і не завжди мають чітко визначене походження («Життя кожної людини є енциклопедією, бібліотекою, інвентарем предметів, колекцією різних стилів, де все може постійно переміщуватися і впорядковуватися всіма можливими способами», – писав Італо Кальвіно). А оскільки культуру в процесі інтерналізації дуже часто сприймають дуже поверхнево, дедалі менше людей мають щось справді своє і зберігають міцно закріплені культурні цінності, які вони вважають власними і які відчують як незмінні незалежно від обставин.

3. Здатність адаптуватися до швидких змін може бути результатом саме поверхневого засвоєння цінностей. Відправною точкою для функціонування значного темпу запозичень є твердження, що культурні продукти, які циркулюють у транскультурних процесах, мало відрізняються один від одного або що ці відмінності є несуттєвими. Тому людина не сприймає їх як дивовижні або такі, що шокують. Можливо, пояснення криється в необмежених адаптаційних можливостях людини; легкість пристосування до різних умов є однією з рис людської особистості. Ця риса доволі рідко трапляється в інших біологічних

видів. Можливо, люди, виховані в умовах плюралізму, вважають весь культурний доробок людства (а також і те, чого вони досі не знали, але що з'являється перед ними) своїм на підставі усвідомлення спільної глобальної власності. Це було б черговим підтвердженням того, що зараз увесь світ є одним великим пограниччям, а ми тоді стаємо відкритими, напівпрофесійними, напівзневіренними «контрабандистами культури», що нишпорять у цьому світі (Golka, 2010, р. 282). І під час цього «нишпоріння» можемо віднаходити ті цінності, ті скарби, які збагачуватимуть наші світоглядні скарбниці. Мандруючи поміж культурами, поміж чужими особистісними світами, можна здобути найцінніше – власну ідентичність, яка буде не подібна до інших. Тож потрібно освоїти інструменти подолання кордонів – інструменти, які може запропонувати транскордонність.

Транскордонність дозволяє пізнавати нові культури в їхній очевидній, первісній красі. Головне – мати відкритість до нової культури і прагнення досліджувати, а не підкорювати, розуміти, а не вивищуватися, вести діалог і домовлятися, а не домінувати й нищити на угоду власним (часто необґрунтованим) геополітичним амбіціям. Саме це властиве і пограниччям, які існують понад кордонами, у віддалені від центру, ставши певними порталами, які ведуть у світ Іншого. І транскордонність певним чином «провокує» народження нового виду ідентичності – транскультурної.

Транскультурна ідентичність. Сучасний світ як пограниччя

Ідентичність є результатом розуміння себе і свого місця у світі, своєрідною відповіддю на запитання «Ким я є? Що відрізняє мене від інших?». Ідентичність – складний феномен, який увиразнюється в процесі діалогу. Як стверджує Чарльз Тейлор, людина веде діалог з іншими або з тими, хто хоче бачити в нашій особі найближчих. Так чи так, ми будемо перебувати в діалогічному стані. Людина в межах навіть своєї культури постійно контактує з «носіями» інших культур, приймаючи їхню символічну мову. Ідентичність не може бути однозначною, одноплановою, ми можемо поєднувати різні її варіанти. Крім того, в межах вищеписаних форм можуть з'являтися нові форми ідентифікації культури та людей як її творців і носіїв. Сучасний світ створює нові види ідентичності, які досі або не існували, або не були так чітко помітні (Taylor, 1994, р.32). Людина з транскультурною ідентичністю здатна співпрацювати з іншими культурами, збагачуватися з їхньою допомогою (цілком можливо, що і збагачувати ці культури через власну креативну діяльність), але водночас не втрачати свого унікального самоусвідомлення. Проілюструвати цей феномен може ідентичність японців. Вольфганг Вельш описує своє здивування, коли під час обіду в традиційному японському ресторані в Кіото він помітив японський інтер'єр, де також були й брендові європейські тарілки, і столи. Пізніше він дізнався, що в ідентичності японців все, що зручне, комфортне і найкраще, теж відноситься до японської культури. Вони приймають нові елементи культури, але також захищають свої традиційні цінності та правила співіснування й поведінки, залишаючись незмінною з давніх часів цивілізацією (Welsh, 2004, р.41).

Тут ми можемо помітити, як соціальна ідентичність одночасно зберігає та реорганізовує свою систему цінностей: додає нові значення і захищає загальний контекст, у межах якого всі нові елементи вписуються в оригінальні значення і демонструють раніше небачені форми. Феномен ідентичності полягає в тому, що вона трансформується, але водночас залишається незмінною у своїй суті – це той же пошук себе, усвідомлення себе у сучасному світі. Особистий світ людини є одночасно пластичним і фундаментально незмінним: європеець може жити в модерністській квартирі, прикрашеній африканськими масками та елементами інших культур, споживати страви китайської кухні, але залишатися європейцем, захищати цінності, які він вважає загальноєвропейськими, і повністю ототожнювати себе з жителями конкретної європейської країни або всієї Європи як спільної культурної території без кордонів і обмежень. Свідомість людини може бути забарвлена найрізноманітнішими, найфантастичнішими культурними кольорами. Як особистість, він не хоче і не може жити в межах одного культурного та цивілізаційного напрямку. Сучасна людина воліє перебувати в русі, в міжкультурній та символічній подорожі, розширювати межі знань та свого особистого світу. Сучасність виштовхує кожного з його усталеного та сформованого особистого світу.

Вольфганг Вельш стверджує, що людина не здатна існувати під впливом однієї культури чи однієї естетики: «У освічених людей є не тільки елементи їхньої рідної культури, але й культури чужої. Грецька філософія, південноамериканська література, японська мистецтво [...] мали значний вплив на мій розвиток» (Welsh, 2004, p.34). Культурне розмаїття є неодмінною рисою нашого часу (Zaitsev M., Shevchuk, D., Khudoba, 2025, p. 15-27). Зараз людська ідентичність є мультикультурною, навіть більше – транскультурною, оскільки формується за допомогою більш ніж однієї культури.

Транскультурна ідентичність поєднує можливе й неможливе, доповнює світогляд її носія різними елементами, але водночас має цілісний, єдиний характер. Транскультурний підхід до розуміння особистості дає можливість сформувати людину, яка є продуктом різних культур, що є більш актуальним у сучасному постмодерністському світі, в якому більшого значення набувають не фізичні кордони та автономія держав, а символи, трактування, усвідомлення, цінності та думки.

Світ стає схожим на пограниччя, де зустрічаються найрізноманітніші мікрокосми, найрізноманітніші культури та найоригінальніші образи, фантазії та ілюзії. Транскультурна ідентичність ігнорує кордон задля того, аби відкривати для себе увесь світ у цілісності, у різноманітті та єдності.

Успіх кожної культури значною мірою залежить від того, наскільки вона зможе організувати життя «за межами»: за межами простору, за межами власних традицій, за межами самої себе. А це вимагає комунікації з Іншим. Ми можемо навіть стверджувати, що найбільш значущими є ті культурні системи та ідентичності, які змогли вийти за межі власних кордонів і наблизитися до інших культур.

Здолавши власні кордони, особистість формує новий погляд на світ, на себе і на свою культуру, оскільки вона відкрита для нових впливів і цінностей. І навичка долати будь-які кордони властива саме мешканцям пограничних територій.

Висновки

Аналіз основних культурних і соціальних процесів на пограниччі дає можливість визначити й описати важливі особливості цього явища. Погранична територія є найбільш специфічним цивілізаційним місцем, оскільки створює особливу атмосферу для налагодження діалогу та зближення з Іншим. Така специфіка прикордонної території полягає в її унікальній і невід’ємній властивості – відкритості та безмежності. Незалежність від обмежувальної функції кордону означає символічну незалежність. Землі, що межують із кордонами, утворюють місцеві, але цілком оригінальні символічні та топографічні світи – цілі космоси, наділені тільки їм властивими явищами, а часто й феноменами.

Розуміння пограниччя, без сумніву, змінювалося впродовж різних історичних епох. Однак аналіз явищ, які притаманні цьому простору, дає можливість краще розуміти процеси та виклики, з якими ми все частіше маємо справу в сучасному світі. Простір давно перестали асоціювати тільки з географічною площиною (буквально – фізичною територією). Він перестав становити зацікавлення тільки географів та економістів. XX і початок XXI століття принесли нам розуміння території як культурної цінності, як філософської проблеми, дослідження якої провадить нас до все нових і нових відкриттів. Передусім це стосується пограниччя, яке відкриває нам іншу культуру. І дослідження цього, здавалося б, невеличкого простору, цього локального обширу здатне стати ключем до відкриття більшого, до розуміння глобальнішого.

Бібліографічні покликання

Barwiński, M. (2002). Pogranicze w ujęciu geograficzno-socjologicznym – zarys problematyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 4, 11–23.

Bhabha, H. K. (2010). *Miejsca kultury* (T. Dobrogoszcz, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Cherkes, B., Hernik, J., Król, K., (2021). Wilkosz-Mamcarczyk M. Polish-Ukrainian Borderland Cultural Heritage Bridges-Lesson Drawn from Forced Population Relocation. *Sustainability*. 2021; 13(14):7898. <https://doi.org/10.3390/su13147898>

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Kannike, A. & Tasa, M. (2016). The Dynamics of Cultural Borders. https://doi.org/10.26530/OAPEN_609474

Kurzępa, J. (1996). Tolerancja pogranicza – pogranicze tolerancji. *Rocznik Lubuski*, 22(2), 149–160.

Konrad, V., & Kelly, M. (Eds.). (2021). *Borders, Culture, and Globalization: A Canadian Perspective*. University of Ottawa Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1rdtxcc>

Majerek, R. (2019). Pogranicze – pamięć – Europa Środkowa. Wybrane zagadnienia tożsamości w najnowszej prozie słowackiej. *Kultura Słowian*, 15, 135–154. <https://doi.org/10.4467/25439561KSR.19.004.11306>

Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana.

Paasi, A. (2022). Examining the persistence of bounded spaces: Remarks on regions, territories, and the practices of bordering. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 104(1), 9–26. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.2023320>

Rosaldo, R. (1993). *Culture & truth: The remaking of social analysis: With a new introduction*. Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2804152>

Sadowski, A. (Ed.). (1995). *Wschodnie pogranicze w perspektywie socjologicznej*. Trans Humana.

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism* (Expanded paperback ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400821402>

Uliasz, S. (2001). *O literaturze Kresów i pograniczu kultur: Rozprawy i szkice*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Welsch, W. (2004). Tożsamość w epoce globalizacji – perspektywa transkulturowa (K. Wilkoszewska, Trans.). In K. Wilkoszewska (Ed.), *Estetyka transkulturowa* (pp. 31–46). Universitas.

Widdis, R.W. (2019). On globalization, borders, and borderlands: A historical geographical perspective. *The Canadian Geographer / Le Géographe canadien*, 63: 573–593. <https://doi.org/10.1111/cag.12580>

Young, R. J. C. (2012). *Postkolonializm: Wprowadzenie* (M. Król, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zaitsev, M., Shevchuk, D., & Khudoba, K. (2025). Cultural diversity and its role in the sociocultural development of humankind. *Journal of Education Culture and Society*, 16(1), 15–27. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.2.15.27>

Zarycki, T. (2011). Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby posługiwania się pojęciem „pogranicza”. In B. Jałowicki & S. Kaprański (Eds.), *Peryferie i pogranicza: O potrzebie różnorodności* (pp. 33–54). Wydawnictwo Naukowe Scholar.

References

Barwiński, M. (2002). Pogranicze w ujęciu geograficzno-socjologicznym – zarys problematyki. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 4, 11–23.

Bhabha, H. K. (2010). *Miejsca kultury* (T. Dobrogoszcz, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Cherkes, B., Hernik, J., Król, K., (2021). Wilkosz-Mamcarczyk M. Polish-Ukrainian Borderland Cultural Heritage Bridges-Lesson Drawn from Forced Population Relocation. *Sustainability*. 2021; 13(14):7898. <https://doi.org/10.3390/su13147898>

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Kannike, A. & Tasa, M. (2016). The Dynamics of Cultural Borders. https://doi.org/10.26530/OAPEN_609474

Konrad, V., & Kelly, M. (Eds.). (2021). *Borders, Culture, and Globalization: A Canadian Perspective*. University of Ottawa Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1rdtxcc>

Kurzępa, J. (1996). Tolerancja pogranicza – pogranicze tolerancji. *Rocznik Lubuski*, 22(2), 149–160.

Majerek, R. (2019). Pogranicze – pamięć – Europa Środkowa. Wybrane zagadnienia tożsamości w najnowszej prozie słowackiej. *Kultura Słowian*, 15, 135–154. <https://doi.org/10.4467/25439561KSR.19.004.11306>

Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana.

Paasi, A. (2022). Examining the persistence of bounded spaces: Remarks on regions, territories, and the practices of bordering. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 104(1), 9–26. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.2023320>

Rosaldo, R. (1993). *Culture & truth: The remaking of social analysis: With a new introduction*. Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2804152>

Sadowski, A. (Ed.). (1995). *Wschodnie pogranicze w perspektywie socjologicznej*. Trans Humana.

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism* (Expanded paperback ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400821402>

Uliasz, S. (2001). *O literaturze Kresów i pograniczu kultur: Rozprawy i szkice*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Welsch, W. (2004). Tożsamość w epoce globalizacji – perspektywa transkulturowa (K. Wilkoszewska, Trans.). In K. Wilkoszewska (Ed.), *Estetyka transkulturowa* (pp. 31–46). Universitas.

Widdis, R.W. (2019). On globalization, borders, and borderlands: A historical geographical perspective. *The Canadian Geographer / Le Géographe canadien*, 63: 573–593. <https://doi.org/10.1111/cag.12580>

Young, R. J. C. (2012). *Postkolonializm: Wprowadzenie* (M. Król, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zaitsev, M., Shevchuk, D., & Khudoba, K. (2025). Cultural diversity and its role in the sociocultural development of humankind. *Journal of Education Culture and Society*, 16(1), 15–27. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.2.15.27>

Zarycki, T. (2011). Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby posługiwania się pojęciem „pogranicza”. In B. Jałowicki & S. Kaprański (Eds.), *Peryferie i pogranicza: O potrzebie różnorodności* (pp. 33–54). Wydawnictwo Naukowe Scholar.

THE UNIQUENESS OF THE BORDERLAND AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY CULTURAL PROCESSES

Oleksandr Shevchuk ^{a,*}

^a independent researcher, PhD in cultural studies, Rivne, Ukraine

ABSTRACT

This article examines the cultural dimensions of the borderland phenomenon as a multidimensional sociocultural, symbolic, and anthropological space that cannot be reduced solely to geographical or geopolitical dimensions. The relevance of this study stems from the transformation of contemporary notions of territory, borders, identity, and intercultural interaction. In the context of globalization, migration processes, and intensifying cultural

ARTICLE INFO

Keywords:

borderlands, cross-border, post-colonialism, transcultural identity.

*Corresponding author:

oshevchuk1986@gmail.com

contacts, the borderland emerges not as a peripheral zone but as a productive analytical category for understanding key processes in the modern world. The aim of this article is to conceptualize the borderland as a cultural phenomenon within which the encounter, interaction, tension, and interpenetration of various cultural systems take place. The borderland is examined as a space where specific models of communication, group consciousness, local solidarity, and openness to the Other are formed. Particular attention is paid to the fact that a border territory not only denotes the space near a state border but also encompasses broader social, ethnic, linguistic, religious, and existential intersections. The article analyzes two dominant paradigms for understanding borderlands: the first, which emphasizes their autonomy and uniqueness, and the second, which interprets borderlands as parts of broader political, historical, and power configurations. Separately, the connection between borderlands, postcolonialism, transnationalism, and transcultural identity is substantiated. It is demonstrated that borderlands create the conditions for a nonviolent, dialogical perception of the Other, contrasting with colonial models of domination, assimilation, and symbolic subordination. It is concluded that the borderland is not a marginal space, but a kind of laboratory in which new forms of coexistence, cultural adaptation, communication, and identity self-determination are developed.

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6435-5320>

Article history:

Received 19.09.2025

Peer-reviewed 12.11.2025

Accepted 18.12.2025

Published 30.12.2025

The content of this work may be used under the terms of the *Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs* (CC BY-NC-ND 4.0) international license, which allows others to download and distribute the work, provided that they attribute it to the work, but without the ability to modify the work in any way or use it for commercial purposes.

УДК 323.2:316.77:351.86

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ У ПЕРЕДВОЄННИЙ ПЕРІОД (ГРУДЕНЬ 2021 – ЛЮТИЙ 2022 РР.)

Владислав Новіков ^{а,*}

^а журналіст, телеканал «24 Канал», Київ, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено ефективність інформаційної стратегії української влади в період грудня 2021 – лютого 2022 року в контексті зростання загрози повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Проблема полягає в тому, що офіційна комунікація в кризовий період має одночасно виконувати дві суперечливі функції: зберігати суспільну стабільність і водночас підвищувати усвідомлення загрози та мобілізаційну готовність. У дослідженні здійснено спробу відповісти на запитання, чи сприяла інформаційна стратегія влади підвищенню сприйняття загрози та посиленню готовності суспільства до опору. Емпірична база поєднує два блоки даних. Застосовано кількісний дискурс-аналіз публічних заяв посадовців за визначений період із кодуванням повідомлень за категоріями (заперечення загрози, натяк на загрозу, визнання загрози, заспокійлива риторика) та оцінюванням рівня тривожності риторики. Проведено статистичний аналіз даних соціологічних опитувань провідних центрів (зокрема, КМІС та Центр Разумкова) щодо віри в можливість вторгнення, сприйняття загрози та готовності до збройного захисту країни. Порівняльна логіка дослідження полягає в зіставленні динаміки офіційної риторики, її узгодженості між інституціями та змін у суспільних настроях. Результати вказують на специфічну модель «спокійної готовності», що характеризувалася волатильністю риторики між інституціями та відсутністю єдиного комунікаційного центру. Дискурс-аналіз фіксує різке нарощування тривожності в січні 2022 року з подальшим цілеспрямованим «згладжуванням» у лютому, що відображало спробу балансувати між інформуванням і недопущенням паніки. Водночас простежується зростання узгодженості повідомлень упродовж трьох місяців, однак зв'язок між змінами риторики та суспільними настроями

Ключові слова:

спротив, дискурс-аналіз, кризова комунікація, мобілізаційна готовність, стратегічні комунікації.

*Адреса для кореспонденції:
vladyslav.novikov@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7171-5841>

Історія статті:

Надійшла 05.09.2025
Прорецензована 24.10.2025
Прийнята до друку 18.12.2025
Опублікована 30.12.2025

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution NonCommercial NoDeriv (CC BY-NC-ND 4.0), яка дозволяє іншим завантажувати та поширювати роботу за умови зазначення авторства, але без можливості жодним чином змінювати роботу або використовувати її в комерційних цілях.

не є прямим: стратегія частково забезпечила стабільність і поступове зростання готовності до опору без масової паніки, але асинхронність між офіційними сигналами та реакцією громадян, а також збільшення частки невизначених респондентів свідчать про обмежену ефективність прямого впливу державних повідомлень на громадську думку. Висновки підкреслюють, що в умовах множинних джерел інформації ключовим чинником стає не контроль каналів, а координація та послідовність комунікації влади; практичне значення результатів полягає у виявленні «слабких місць» у кризовій державній комунікації за екзистенційної загрози.

Вступ

Період безпосередньої загрози повномасштабного військового вторгнення створює для державної влади особливу комунікаційну дилему. З одного боку, надмірно тривожна риторика може спровокувати паніку, економічну дестабілізацію та втрату керованості. З іншого – надто заспокійлива інформаційна стратегія ризикує знизити рівень суспільної готовності до спротиву та відтермінувати мобілізаційні процеси. Баланс між цими двома крайнощами виходить за межі політичного стилю й набуває значення чинника національної безпеки, критичного для виживання країни в умовах вторгнення (Coombs, 2023; Reynolds & Seeger, 2005; OECD, 2021).

Напередодні повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну (грудень 2021 – лютий 2022) українська влада обрала комунікаційну модель, яку умовно можна охарактеризувати як стратегію «спокійної готовності». У публічних заявах ключових посадовців домінували повідомлення про контроль над ситуацією, відсутність підстав для паніки та наголос на дипломатичних і оборонних заходах. Водночас окремі представники військового й дипломатичного керівництва озвучували більш тривожні оцінки, визнаючи реальність масштабної загрози. Така неоднорідність сигналів формувала складне інформаційне середовище, в якому суспільство отримувало суперечливі інтерпретації однієї й тієї ж ситуації.

Проблема полягає в тому, що ефективність інформаційної стратегії в кризовий період не можна оцінювати виключно за відсутністю паніки або збереженням макроекономічної стабільності. Не менш важливим показником є здатність офіційної комунікації формувати адекватне усвідомлення загрози та сприяти мобілізаційній готовності населення. У цьому сенсі ключовим є питання не тільки змісту риторики, а і її динаміки, узгодженості між різними інституційними акторами та часової синхронізації з реакцією суспільства (Entman, 2003; Seeger et al., 1998; OECD, 2020; Череватюк, 2022).

1. Огляд літератури

В українській науковій літературі проблема державної комунікації в умовах безпекової загрози представлена окремими дослідженнями, які, однак,

здебільшого зосереджуються на описі загальних підходів або нормативних моделей комунікації. Так, у статті Наталіна Н. О. «Особливості урядової комунікації в Україні під час повномасштабної війни» проаналізовано специфіку офіційних повідомлень у період уже розгорнутого воєнного конфлікту з акцентом на роль ключових політичних акторів. Водночас у роботі не здійснено кількісний аналіз динаміки риторики та її співвідношення зі змінами суспільних настроїв, що обмежує можливості емпіричної перевірки впливу урядової комунікації (Наталіна, 2024). Важливим чинником ефективності інформаційної стратегії є якість комунікацій у публічному управлінні. Вона забезпечує оперативне реагування на кризи, узгодженість інформаційних повідомлень і формування довіри до влади, де цифрові інструменти відіграють ключову роль у підвищенні прозорості та швидкості взаємодії (Михайловська та ін., 2024).

Подібний підхід представлено в дослідженні Грабовець І. В. «Стратегія кризової комунікації у системі “влада – громадськість”», у якому розглянуто теоретичні засади та принципи побудови кризової комунікації. Попри концептуальну цінність, зазначена робота має переважно нормативний характер і не пропонує системного кількісного вимірювання змісту офіційних повідомлень, їхньої узгодженості між різними інституційними акторами та часової динаміки у передвоєнний період (Грабовець & Черноус, 2025).

У передвоєнний період (грудень 2021 – лютий 2022 рр.) актуалізувалося питання адаптації інформаційної стратегії України до зростання гібридних загроз та інформаційного тиску, що зумовило необхідність використання стратегічних комунікацій і цифрових платформ для забезпечення ефективної державної комунікації в умовах інформаційної невизначеності (Крюков & Батир, 2025; Козьмініх, 2020).

Таким чином, наявні українські дослідження створюють загальне уявлення про роль державної комунікації в умовах війни та кризи, однак не забезпечують комплексного емпіричного аналізу взаємозв'язку між офіційною риторикою влади та мобілізаційними настроями суспільства, зокрема у фазі загрози, що зростає, але ще не реалізована. Саме цю прогалину покликано заповнити пропонуване дослідження.

Мета та завдання

Мета дослідження – емпірично проаналізувати інформаційну стратегію української влади в передвоєнний період (грудень 2021 – лютий 2022 рр.) і виявити особливості офіційної риторики, її динаміку та рівень узгодженості між ключовими інституційними акторами, а також встановити зв'язки між змінами державної комунікації та суспільними настроями щодо сприйняття безпекової загрози і готовності до опору.

Для реалізації цієї мети виокремлено такі завдання:

1. Сформувати емпіричну базу публічних заяв представників української влади за період грудня 2021 – лютого 2022 року та розробити шкалу оцінювання офіційної риторики.

2. Проаналізувати динаміку й рівень узгодженості офіційних повідомлень між ключовими інституційними акторами.

3. Зіставити результати аналізу офіційної риторики з даними соціологічних опитувань щодо сприйняття загрози та мобілізаційної готовності населення.

4. Визначити межі та особливості впливу інформаційної стратегії влади на суспільні настрої в передвоєнний період.

2. Методи та дані

Дослідження має змішаний дизайн і поєднує кількісні та аналітичні методи. Центральним методом є дискурс-аналіз публічних заяв представників української влади, що дозволяє системно оцінити динаміку та характер офіційної риторики в передвоєнний період.

Дослідницьке питання

Чи сприяла інформаційна стратегія української влади в грудні 2021 – лютому 2022 року підвищенню сприйняття загрози та посиленню мобілізаційної готовності суспільства?

Методи аналізу

Описовий аналіз, який здійснено на основі даних соціологічних опитувань (КМІС, Центр Разумкова, СОЦІС, Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Група «Рейтинг»), що вимірюють рівень сприйняття загрози та готовність громадян захищати країну зі зброєю. Обидва показники вимірюють за порядковими шкалами, що дозволяє застосовувати частотний аналіз, медіану та коефіцієнти рангової кореляції (КМІС, 2022; Центр Разумкова, 2022; Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦІС», 2021, 2022; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2022).

Дискурс-аналіз застосований до вибірки заяв за період грудня 2021 – лютого 2022 року. Заяви класифіковано за категоріями: «заперечення загрози», «натяк на загрозу», «визнання загрози», «заспокійлива риторика». Кожну заяву оцінено за номінальною шкалою, що дозволяє частотний аналіз та побудову графіків/таблиць.

Порівняльний аналіз: кореляція між змінами в риторичі (дискурс-аналіз) та коливанням віри у вторгнення/мобілізаційної готовності (соцопитування) і динаміки загальної узгодженості повідомлень влади дає змогу робити умовні висновки про зв'язок між інформаційною стратегією та громадськими настроями. Для посилення висновків застосовано графічну візуалізацію змін.

Операціоналізація понять

Для забезпечення порівнюваності та вимірюваності ключових понять дослідження застосовано процедуру операціоналізації, яка передбачає переведення абстрактних концептів у формат, що дозволяє емпіричну фіксацію та кількісний аналіз.

Використано порядкову шкалу, інтерпретовану як наближено інтервальну. Зміст змінної передбачає оцінку кожної публічної заяви ключових посадовців (Буданова К., Данілова О., Залужного В., Зеленського В., Кулеби Д., Резнікова О.) за чотирибальною шкалою (від 0 до 3), де 0 – заперечення загрози, 3 – відкрите попередження. Кожен рівень шкали відображає зростання тривожності риторики.

Таблиця 1

Операціоналізація понять

Поняття:	Операційне визначення	Тип шкали:
інтенсивність риторики	Бал 0–3, присвоєний кожній публічній заяві шести ключових представників політичної еліти (Зеленський В., Резніков О., Данілов О., Кулеба Д., Буданов К., Залужний В.) за чотирибальною шкалою тривожності («заперечення» – «відкрите попередження»).	порядкова шкала
Усвідомлення загрози	Частка респондентів, які відповіли, що загроза вторгнення є «реальною» (дані КМІС, СОЦІС, Центр Разумкова, ДІФ, Rating).	Шкала відношень
Мобілізаційна готовність	Частка респондентів, які задекларували готовність воювати або допомагати ЗСУ (опитування Центру Разумкова, ДІФ, КМІС).	Шкала відношень

Джерело: обрахунки автора на основі методологічного підходу Мацієвського Ю. та Лебедюка В. (Мацієвський & Лебедюк, 2015).

Формально шкала є порядковою, однак у цьому дослідженні її інтерпретовано як інтервальну, що дозволяє здійснювати розрахунок середніх значень на рівні місяця. Такий підхід є допустимим за умови фіксації шкали й узгодженості критеріїв оцінки. Відповідно, шкала зберігає рангові властивості, але розширює можливості статистичної інтерпретації, зокрема аналіз динаміки середніх показників.

Таблиця 2

Шкала риторики

Бал	Категорія	Ключові маркери
0	Заперечення загрози	«Паніка шкідливіша за ворога»
1	Нейтральність / натяк	«Загроза існує, але...»
2	Визнання з пом'якшенням	«Є ризики, та ми готові»
3	Відкрите визнання / тривога	«Масштабне вторгнення можливе»

Примітка: Категорії вичерпні та взаємовиключні, що забезпечує змістову валідність.

Для вимірювання рівня усвідомлення загрози населенням було використано шкалу відношень. Змінна базується на частці (%) респондентів, які в соціологічних опитуваннях різних дослідницьких центрів зазначали, що вважають загрозу повномасштабного вторгнення реальною. Оскільки числові значення відображають фактичну частоту прояви ознаки в генеральній сукупності, мають фіксовану нульову точку (0% як повна відсутність усвідомлення загрози) і можуть бути співвіднесені за принципом кратності (наприклад, 60% – у два рази більше за 30%), така змінна повністю відповідає критеріям шкали відношень. Це дозволяє застосовувати повний спектр математико-статистичних операцій.

Аналогічно до попередньої, змінну «мобілізаційна готовність» виміряно за допомогою шкали відношень. Вона відображає частку опитаних, які задекларували готовність або особисто захищати країну зі зброєю в руках, або надавати допомогу Збройним силам. Дані були зібрані з різних репрезентативних опитувань, проведених впродовж трьох місяців до початку повномасштабного вторгнення.

Як і в попередньому випадку, фіксовані числові значення мають сенс абсолютного нуля та зберігають можливість обчислення середніх значень, темпів приросту, а також кореляційних зв'язків із риторикою влади. Така логіка уможлиблює застосування повноцінного кількісного аналізу в межах метричної моделі.

Риторичку вважають ефективною, якщо вона помітно «підтягує» громадську думку в потрібному напрямку. Тому аналізують не самі величини окремо, а співнапрявленість (кореляцію) між ними. Під кореляцією маємо на увазі не формальний коефіцієнт, а якісну співнапрявленість місячних трендів.

Таблиця 3

Загальне мірило

Що пов'язуємо	Очікуваний рух показників, якщо риторика дієва
Інтенсивність риторики ↔ сприйняття загрози	Що тривожніша риторика, то більша частка респондентів визнає загрозу реальною.
Інтенсивність риторики ↔ мобілізаційна готовність	Посилення риторики (або різкі контрастні заяви) супроводжується зростанням готовності воювати / допомагати.
Узгодженість риторики ↔ невизначеність у суспільстві	Що більш уніфіковані публічні позиції серед політичної еліти, то менше людей обирає варіант «важко відповісти».

Джерело: склав автор.

Таблиця 4

Практичне мірило ефективності

Результат зіставлення	Інтерпретація
Високе узгодження трендів (риторика посилюється → суспільні індикатори також зростають у «правильний» бік того ж місяця або наступного)	Висока ефективність
Часткове / відкладене узгодження (позитивна динаміка проявляється із запізненням 1 місяць або супроводжується збільшенням кількості невизначених)	Середня ефективність
Відсутність або протилежність трендів (риторика йде в один бік, а реакція – у протилежний, або зростає плутанина)	Низька ефективність

Джерело: склав автор.

У кожному місяці зіставлено показник інтенсивності риторики і сили зміни цієї риторики.

Таблиця 5

База джерел та процедура збору

Критерій	Характеристика
Період	01.12.2021 – 24.02.2022 рр.
Актори	Буданова К., Данілова О., Залужного В., Зеленського В., Кулеби Д., Резнікова О.
Первинне джерело	Архів новин РБК-Україна
Додаткові джерела	Відео «Право на владу» (1+1), прес-брифінги, офіційні телеграм-канали, соцмережа X
Вибірка	Публічні заяви політичних акторів за період 01.12.2021 – 24.02.2022 рр.
Формат масиву	№, дата, заява, URL, код (0–3), обґрунтування оцінки (коду)

Джерело: склав автор.

Соціологічні дані зібрано з репрезентативних загальнонаціональних опитувань таких дослідницьких центрів: КМІС (Київський міжнародний інститут соціології), Центр Разумкова, СОЦІС (Центр соціальних та маркетингових досліджень), Фонд «Демократичні ініціативи», Соціологічна група «Рейтинг» (КМІС, 2022; Центр Разумкова, 2022; Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦІС», 2021, 2022; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2022).

Методологічні обмеження дослідження пов'язані, по-перше, з обмеженим часовим проміжком аналізу, який охоплює передвоєнний період. По-друге, офіційну риторику розглянуто як один із чинників формування суспільних настроїв (без претензії на встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку). По-третє, дослідження ґрунтується на публічних заявах офіційних осіб і не враховує неформальні або закриті канали комунікації.

3. Результати дослідження

Результати дослідження структуровано відповідно до логіки аналізу офіційної риторики української влади в передвоєнний період та її зіставлення з динамікою суспільних настроїв для отримання відповіді на дослідницьке запитання. Основну увагу зосереджено на зміні інтенсивності риторики, її узгодженості між інституційними акторами та можливому зв'язку з показниками сприйняття безпекової загрози і мобілізаційної готовності населення.

3.1. Динаміка інтенсивності офіційної риторики

Результати аналізу свідчать про нерівномірну та хвилеподібну динаміку офіційної риторики української влади в передвоєнний період. Узагальнений середній показник інтенсивності риторики, розрахований на основі оцінок шести ключових посадовців, демонструє зростання від грудня 2021 року (1,92)

до січня 2022 року (2,08) з подальшим різким зниженням у лютому 2022 року (1,27) (рис. 1).

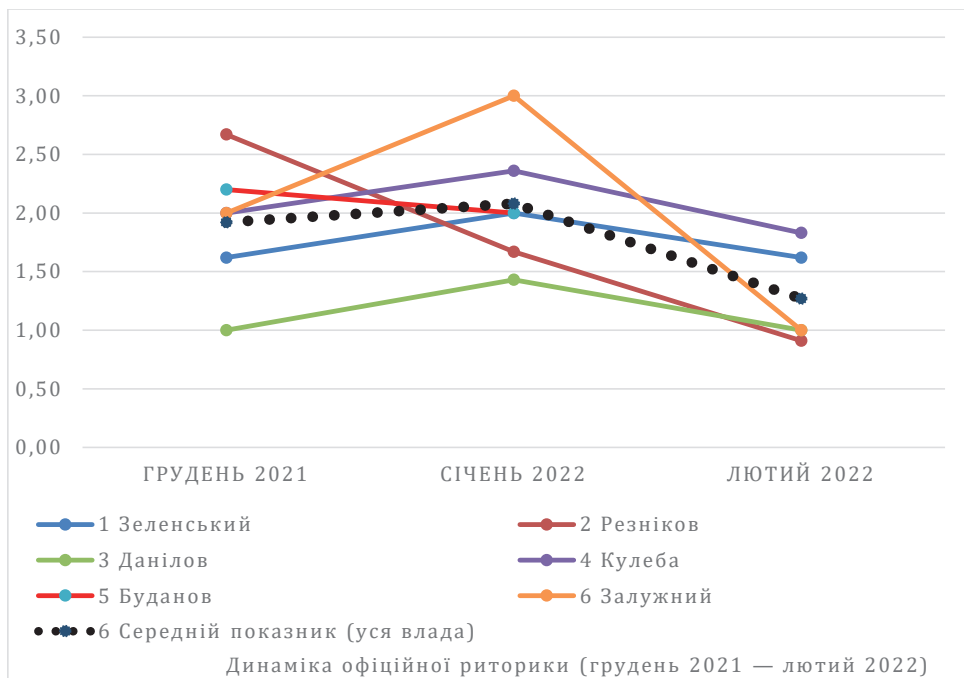

Рис. 1. Динаміка офіційної риторики (грудень 2021 – лютий 2022 рр.).

Джерело: склав автор.

У грудні 2021 року домінувала стримано-тривожна модель комунікації: більшість заяв балансувала між натяками на загрозу та її частковим визнанням (середній бал 1,92). Січень 2022 року став піковим за рівнем інтенсивності офіційної риторики (2,08). Саме в цей місяць спостерігається найвищий середній бал, що відображає зростання відкритих попереджень і чіткіших сигналів про реальність масштабного вторгнення. Важливо, що це посилення було зумовлене насамперед військовою вертикаллю (Залужний В. – 3,00), тоді як окремі цивільні посадовці намагалися пом'якшувати тон. Натомість у лютому 2022 року фіксується свідоме зниження гостроти повідомлень (1,27). Попри безпосередню близькість вторгнення, середній показник зменшується майже на третину порівняно з січнем, що свідчить про перехід до стратегії інформаційного «згладжування», спрямованої на збереження керованості та економічної стабільності напередодні відкритої фази конфлікту.

Таблиця 6

Зведена таблиця оцінок риторики

Посадовець / Показник	ГРУДЕНЬ 2021	СІЧЕНЬ 2022	ЛЮТИЙ 2022
Кирило Буданов	2.20	2.00 ↓	–
Олексій Данілов	1.00	1.43 ↑	1.00 ↓
Валерій Залужний	2.00	3.00 ↑	1.00 ↓
Володимир Зеленський	1.62	2.00 ↑	1.62 ↓
Дмитро Кулеба	2.00	2.36 ↑	1.83 ↓
Олексій Резніков	2.67	1.67 ↓	0.91 ↓
Середній показник	1.92	2.08 ↑	1.27* ↓

Джерело: склав автор.

Примітка: Для лютого 2022 р. обчислено середнє ($N = 5$) без урахування Буданова К., оскільки цього місяця він не робив публічних заяв щодо загрози, що відповідає пропуску даних у вихідній вибірці.

3.2. Узгодженість та розбіжність офіційних заяв

Для оцінювання внутрішньої узгодженості комунікаційної стратегії було проаналізовано мінімальні та максимальні значення інтенсивності риторики серед ключових посадовців у кожному місяці (Таблиця 7). Отримані дані свідчать про поступове зменшення розбіжностей між позиціями представників влади від грудня 2021 року до лютого 2022 року.

Таблиця 7

Таблиця розбіжності риторики

Місяць	Мін (посадовець) ↓	Мак (посадовець) ↑	Бал	Оцінка узгодженості
Грудень 2021	1,00 — Данілов О.	2,67 — Резніков О.	1,67	вище середньої ↑
Січень 2022	1,43 — Данілов О.	3,00 — Залужний В.	1,57	вище середньої ↑
Лютий 2022	0,91 — Резніков О.	1,83 — Кулеба Д.	0,92	мала

Джерело: склав автор.

Оцінювання узгодженості відбувалося за рахунок критеріїв, зазначених у розділі «Операціоналізація понять» (таблиця 1).

У грудні 2021 року різниця між найбільш стриманими та найбільш тривожними заявами була максимальною. Це вказує на відсутність єдиного комунікаційного центру та різне бачення ступеня загрози на політичному й оборонному рівнях. У січні 2022 року розбіжність дещо зменшилася, однак залишалася на рівні «вище середнього», що відображало напруження між потребою попередити суспільство та прагненням уникнути дестабілізації. Найменша розбіжність зафіксована в лютому 2022 року. Зменшення діапазону

оцінок свідчить про формування більш скоординованої риторики напередодні вторгнення. Водночас такої узгодженості досягають не за рахунок посилення тривожних сигналів, а через загальне зниження їх інтенсивності.

3.3. Сприйняття загрози повномасштабного вторгнення

Аналіз уніфікованих соціологічних даних свідчить про те, що рівень сприйняття загрози серед населення залишався відносно стабільним упродовж усього передвоєнного періоду. Частка респондентів, які вважали загрозу повномасштабного вторгнення реальною, коливалася в межах 45,5–47,15% без чітко вираженого зростання чи падіння (таблиця 8) (КМІС, 2022; Центр Разумкова, 2022; Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦІС», 2021, 2022; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2022).

Таблиця 8

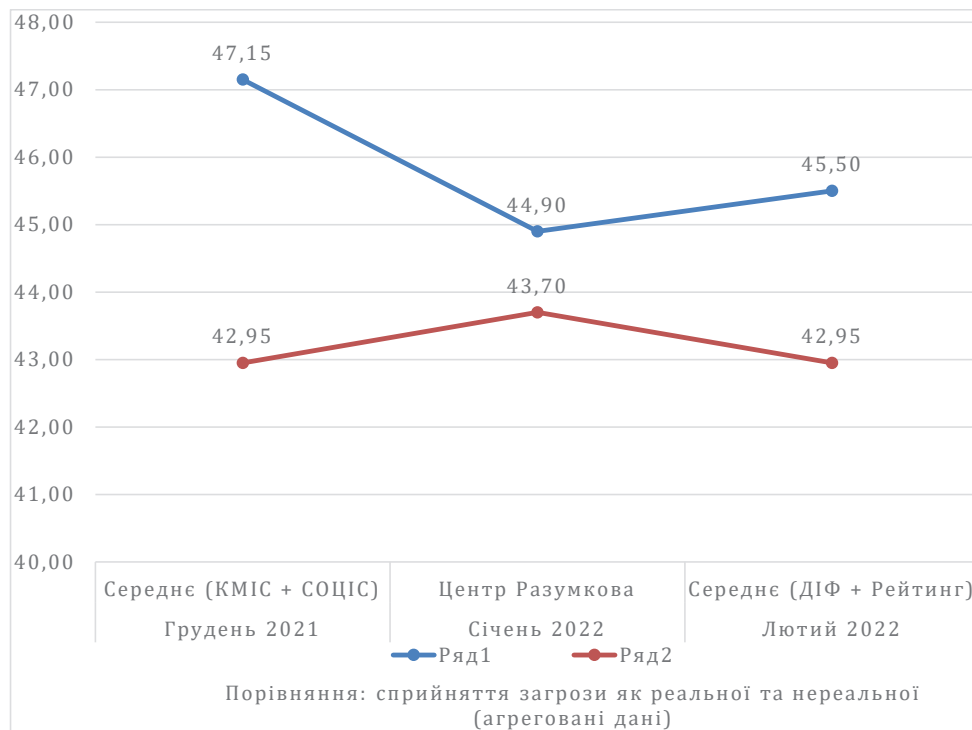
Сприйняття загрози повномасштабного вторгнення

Період	Джерело	Загроза реальна (%)	Загроза нереальна (%)	Не визначились (%)
Грудень 2021	Середнє (КМІС + СОЦІС)	47,15	42,95	9,95
Січень 2022	Центр Разумкова	44,9 ↓	43,7 ↑	11,5 ↑
Лютий 2022	Середнє (ДІФ + Рейтинг)	45,5 ↑	42,95 ↓	12,2 ↑

Джерело: склав автор на основі результатів опитування КМІС, СОЦІС, Центр Разумкова, ДІФ та Рейтинг.

Графічне відображення цієї динаміки (рис. 2) демонструє, що навіть у січні 2022 року, коли офіційна риторика досягла піку тривожності, суспільне сприйняття загрози не зазнало суттєвих змін. Це свідчить про наявність «порогового ефекту»: інформаційні сигнали влади вже не сприймали як нові або переломні.

Водночас у лютому 2022 року збільшується частка респондентів, які не змогли визначитися зі своєю оцінкою загрози. Це може вказувати на інформаційну фрустрацію, спричинену суперечливими або надто м'якими сигналами в умовах невизначеності, що зростала.

Рис 2. *Сприйняття загрози як реальної, так і нереальної*

Джерело: склав автор на основі результатів опитування КМІС, СОЦІС, Центр Разумкова, ДІФ та Рейтинг.

3.4. Готовність до збройного опору

На відміну від показника сприйняття загрози, готовність населення до активного опору демонструє виразну позитивну динаміку. У лютому 2022 року частка громадян, які декларували готовність воювати або допомагати Збройним силам, суттєво зросла порівняно із січнем (таблиця 9) (Центр Разумкова, 2022; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2022).

Таблиця 9

Громадська думка щодо готовності до збройного опору

Період	Джерело	Готові воювати / допомагати (%)	Пасивна позиція (%)	Не визначились (%)
Січень 2022	Центр Разумкова	44,9	45,4	9,7
Лютий 2022	Середнє (КМІС + ДІФ)	52,75 ↑	30,55 ↓	15,2 ↑

Джерело: склав автор на основі результатів опитування КМІС, СОЦІС, Центр Разумкова, ДІФ та Рейтинг.

Це зростання не є синхронним із піком офіційної риторики, а має відкладений характер. Посилення тривожних сигналів у січні, ймовірно, запустило процес переосмислення особистої ролі громадян, результати якого проявилися лише в лютому. Водночас збільшення частки невизначених відповідей свідчить про те, що інформаційна стратегія влади не забезпечила однозначного мобілізаційного імпульсу для всього суспільства.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що інформаційна стратегія української влади в передвоєнний період грудня 2021 – лютого 2022 року не забезпечила виразної синхронізації між офіційною риторикою та динамікою суспільних настроїв щодо сприйняття загрози й мобілізаційної готовності. Гіпотеза про позитивний прямий вплив державної комунікації на підвищення усвідомлення загрози та готовності до опору не підтвердилася. Емпіричні дані засвідчили асинхронність, а в окремих випадках і протилежну спрямованість змін між інтенсивністю офіційних повідомлень та реакцією суспільства.

Дискурс-аналіз показав, що офіційна риторика упродовж досліджуваного періоду була хвилеподібною: після зростання рівня тривожності в січні 2022 року відбулося її цілеспрямоване пом'якшення в лютому. Така динаміка відображала спробу влади балансувати між потребою інформувати суспільство про реальність загрози та прагненням запобігти панічним настроям, економічній дестабілізації і втраті керованості. Водночас відсутність єдиного комунікаційного центру та помітна волатильність повідомлень між різними інституційними акторами послаблювали цілісність інформаційного впливу. Навіть попри певне зростання узгодженості заяв у лютому, цієї координації досягли переважно не через посилення мобілізаційних сигналів, а через загальне зниження їхньої інтенсивності.

Результати зіставлення офіційної риторики з даними соціологічних опитувань засвідчили, що рівень сприйняття загрози серед населення залишався відносно стабільним упродовж усього досліджуваного періоду, незважаючи на коливання тональності офіційних повідомлень. Це дає підстави припустити, що громадяни формували уявлення про реальність загрози не лише під впливом державної комунікації, а й під впливом альтернативних джерел інформації, міжнародного контексту, медіасередовища та власних оцінок ситуації. Зростання ж мобілізаційної готовності, зафіксоване наприкінці досліджуваного періоду, не збігалось в часі з піком офіційної тривожної риторики, а отже, не може бути однозначно інтерпретоване як її безпосередній наслідок.

Водночас дослідження не дає підстав для цілковито негативної оцінки інформаційної стратегії української влади. Її результати були суперечливими. З одного боку, стратегія не забезпечила очікуваного прямого впливу на громадську думку, про що свідчать асинхронність між офіційними сигналами та суспільною реакцією, а також зростання частки невизначених респондентів. З іншого боку, владі вдалося уникнути масової паніки, зберегти відносну

стабільність суспільних настроїв і не допустити різкої дестабілізації публічного простору напередодні вторгнення. У цьому сенсі доцільно говорити не про неефективність, а про обмежену ефективність, де стратегія частково виконала стабілізаційну функцію, але виявилася недостатньо результативною як інструмент цілеспрямованої мобілізації.

Теоретично результати дослідження уточнюють уявлення про межі впливу державної кризової комунікації в умовах гібридної загрози та високої невизначеності. Український випадок демонструє, що в ситуації множинності інформаційних каналів і конкуренції інтерпретацій ефективність офіційної риторики визначається не стільки інтенсивністю окремих повідомлень, скільки їхньою послідовністю, міжінституційною узгодженістю та здатністю формувати зрозумілу межу інтерпретації подій для суспільства. Саме тому ключовою проблемою виявилася не недостатня кількість сигналів про загрозу, а відсутність достатньо цілісної та синхронізованої комунікаційної архітектури.

Отже, інформаційна стратегія української влади напередодні повномасштабного вторгнення може бути охарактеризована як модель «спокійної готовності», що частково забезпечила суспільну стабільність, але не досягла належного рівня прямої комунікаційної ефективності щодо підвищення сприйняття загрози та мобілізаційної готовності. Практичний висновок полягає в тому, що в умовах екзистенційної безпекової загрози державна комунікація має спиратися на єдиний координаційний центр, узгоджені повідомлення між ключовими інституціями та чіткий баланс між стримуванням паніки і своєчасною підготовкою суспільства до дій в умовах можливої ескалації.

Бібліографічні покликання

Coombs, W. T. (2023). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding* (6th ed.). Sage.

Entman, R. M. (2003). Cascading activation: Contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20(4), 415–432. <https://doi.org/10.1080/10584600390244176>

OECD. (2020). *Transparency, communication and trust: The role of public communication in responding to the wave of disinformation about the new coronavirus. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. <https://doi.org/10.1787/bef7ad6e-en>

OECD. (2021). *OECD report on public communication: The global context and the way forward*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/22f8031c-en>

Reynolds, B., & Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, 10(1), 43–55. <https://doi.org/10.1080/10810730590904571>

Seeger, M. W., Sellnow, T. L., & Ulmer, R. R. (1998). Communication, organization, and crisis. *Communication Yearbook*, 21, 231–276. <https://doi.org/10.1080/23808985.1998.1678952>

Грабовець, І., & Черноус, Л. (2025). Стратегія кризової комунікації у системі «влада-громадськість» в умовах воєнного стану в Україні: етапи, чинники, характерні риси. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 28(1), 216–222. <https://doi.org/10.15421/172526>

Київський міжнародний інститут соціології. (2022, January 24). *Суспільно-політичні настрої населення України: сприйняття загрози воєнного вторгнення з боку Росії та справа проти П. Порошенка за результатами телефонного опитування, проведеного 20–21 січня 2022 року*. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1091&lang=ukr&page=1>

Козьмініх, А. (2020). Інформаційна політика в умовах демократичного транзиту. *Політична культура та ідеологія*, 3, 51-57. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.3.6>

Крюков, О., & Батир, Ю. (2025). Медіа-стратегії органів державної влади в умовах інформаційної війни: досвід України. *Успіхи і досягнення у науці*, 4 (14), 597-605. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4\(14\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4(14))

Мацієвський, Ю., & Лебедюк, В. (2015). *Як писати наукові роботи з політології?* Видавництво Національного університету «Острозька академія».

Михайловська, О., Михайловський, І., & Пилипенко, О. (2024). Вплив комунікацій на ефективність публічного управління в умовах криз. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, (12). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-07>

Наталіна, Н. О. (2024). Особливості урядової комунікації в Україні під час повномасштабної війни. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*, 107–109. <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/14781>

Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. (2022, February 22). *Ні – агресії Росії: громадська думка українців у лютому 2022 р.* <https://dif.org.ua/article/ni-agresii-rosii-gromadska-dumka-ukraintsiv-u-lyutomu-2022-r>

Центр Разумкова. (2022, February 2). *Оцінка громадянами України загрози агресії з боку Росії (січень 2022 р.)*. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-zagrozy-agresii-z-boku-rosii-cichen-2022r>

Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС». (2021, December 20). *Соціально-політична ситуація в Україні – грудень 2021*. <https://socis.kiev.ua/ua/2021-12-20/>

Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС». (2022, February 21). *Соціально-політична ситуація в Україні – лютий 2022*. <https://socis.kiev.ua/ua/2022-02-21/>

Цікул, І. (2023). Особливості оновлення стратегій комунікації інститутів влади в умовах російської агресії (на прикладі комунікацій Президента України). *Wschód Europy / Studia Humanistyczno-Społeczne*, 9(1), 37–53. <https://doi.org/10.17951/we.2023.9.1.37-53>

Череватюк, В. (2022). Вплив громадянського суспільства на ефективність інформаційної політики держави в період війни. *Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія «Юридичний журнал» «Повітряне та космічне право»*, 3(64), 116–122. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16898>

References

Cherevatiuk, V. (2022). Vplyv hromadianskoho suspilstva na efektyvnist informatsiinoi polityky derzhavy v period viiny. [The influence of civil society on the effectiveness of the information policy of the state during the period of war]. *Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law"*, 3(64), 116–122. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16898>

Coombs, W. T. (2023). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding* (6th ed.). Sage.

Entman, R. M. (2003). Cascading activation: Contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20(4), 415–432. <https://doi.org/10.1080/10584600390244176>

Fond «Demokratychni initsiatyvy» im. Ilka Kucheryva. (February 22, 2022). *Ni – ahresii Rosii: Hromadska dumka ukrainsiv u liutomu 2022 r* [No to Russian Aggression: Ukrainian Public Opinion in February 2022]. <https://dif.org.ua/article/ni-ahresii-rosii-gromadska-dumka-ukrainsiv-u-liutomu-2022-r>. [in Ukrainian].

Hrabovets, I., & Chernous, L. (2025). Stratehiia kryzovoi komunikatsii u systemi «vlada-hromadskist» v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: Etapy, chynnyky, kharakterni rysy [Crisis Communication Strategy in the Government-Public System Under Martial Law in Ukraine: Stages, Factors, and Characteristics]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 28(1), 216–222. <https://doi.org/10.15421/172526>. [in Ukrainian].

Kozminykh, A. (2020). Informatsiina polityka v umovakh demokratychnoho tranzytu. [Information policy in the context of democratic transition]. *Politychna kultura ta ideolohiia*, 3. 51-57. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.3.6>. [in Ukrainian].

Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii. (2022, January 24). *Suspilno-politychni nastroi naseleння Ukrainy: Spryiniattia zahrozy voiennoho vtorhnenia z boku Rosii ta sprava proty P. Poroshenka za rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 20–21 sichnia 2022 roku* [Public and Political Sentiment in Ukraine: Perceptions of the Threat of a Military Invasion by Russia and the Case Against P. Poroshenko, Based on the Results of a Telephone Survey Conducted on January 20–21, 2022]. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1091&lang=ukr&page=1>. [in Ukrainian].

Kriukov, O., & Batyr, Y. (2025). Media-stratehii orhaniv derzhavnoi vlady v umovakh informatsiinoi viiny: dosvid Ukrainy [Media strategies of government bodies in the context of information warfare: the experience of Ukraine]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi*. 4 (14), 597-605. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4\(14\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4(14)). [in Ukrainian].

Matsiievskiy, Yu., & Lebediuk, V. (2015). *Yak pysaty naukovi roboty z politolohii?* [How to write academic papers in political science?]. Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». [in Ukrainian].

Mykhailovska, O., Mykhailovskiy, I., & Pylypenko, O. (2024). Vplyv komunikatsii na efektyvnist publichnoho upravlinnia v umovakh kryz. [The Influence of Communications on the Efficiency of Public Administration in Crises]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (12). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-07>. [in Ukrainian].

Natalina, N. O. (2024). Osoblyvosti uriadovoi komunikatsii v Ukraini pid chas povnomasshtabnoi viiny [Characteristics of government communication in Ukraine during a full-scale war]. *Prykladni aspekty suchasnykh mizhdystsyplinarnykh doslidzhen*, 107–109. <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/14781>. [in Ukrainian].

OECD. (2020). *Transparency, communication and trust: The role of public communication in responding to the wave of disinformation about the new coronavirus. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. <https://doi.org/10.1787/bef7ad6e-en>

OECD. (2021). *OECD report on public communication: The global context and the way forward*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/22f8031c-en>

Reynolds, B., & Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, 10(1), 43–55. <https://doi.org/10.1080/10810730590904571>

Seeger, M. W., Sellnow, T. L., & Ulmer, R. R. (1998). Communication, organization, and crisis. *Communication Yearbook*, 21, 231–276. <https://doi.org/10.1080/23808985.1998.1678952>

Tsentr Razumkova. (2022, February 2). *Otsinka hromadianamy Ukrainy zahrozy ahresii z boku Rosii (sichen 2022 r.)* [Ukrainians' Assessment of the Threat of Aggression from Russia (January 2022)]. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-zagrozy-agresii-z-boku-rosii-cichen-2022r>. [in Ukrainian].

Tsentr sotsialnykh ta marketynhovykh doslidzhen «SOTSIS». (December 20, 2021). *Sotsialno-politychna sytuatsiia v Ukraini – hruden 2021* [The Socio-Political Situation in Ukraine – December 2021]. <https://socs.kiev.ua/ua/2021-12-20/>. [in Ukrainian].

Tsentr sotsialnykh ta marketynhovykh doslidzhen «SOTSIS». (February 21, 2022). *Sotsialno-politychna sytuatsiia v Ukraini – liutyi 2022* [The socio-political situation in Ukraine – February 2022]. <https://socs.kiev.ua/ua/2022-02-21/>. [in Ukrainian].

Tsikul, I. (2023). Osoblyvosti onovlennia stratehii komunikatsii instytutiv vlady v umovakh rosiiskoi ahresii (na prykladi komunikatsii Prezydenta Ukrainy) [Features of Updating Communication Strategies for Government Institutions in the Context of Russian Aggression (Using the Example of the President of Ukraine's Communications)]. *Wschód Europy / Studia Humanistyczno-Społeczne*, 9(1), 37–53. <https://doi.org/10.17951/we.2023.9.1.37-53>. [in Ukrainian].

THE EFFECTIVENESS OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT'S INFORMATION STRATEGY IN THE PRE-WAR PERIOD (DECEMBER 2021 – FEBRUARY 2022)

Vladyslav Novikov^{a,*}

^a *journalist, 24 Kanal TV Channel, Kyiv, Ukraine*

ABSTRACT

The article examines the effectiveness of the Ukrainian government's information strategy during the period from December 2021 to February 2022, in the context of the growing threat of a full-scale Russian invasion. The core problem lies in the fact that official communication in a crisis must simultaneously perform two contradictory functions: maintaining social stability while also increasing threat awareness and societal readiness for mobilization. The study asks whether the government's information strategy contributed to heightened perceptions of the threat and greater public readiness to resist.

The empirical base combines two data sets. First, a quantitative content analysis of public statements by officials during the specified period was conducted, with messages coded into categories (denial of the threat, implicit reference to the threat, acknowledgement of the threat, and reassuring rhetoric) and with an assessment of the level of

ARTICLE INFO

Keywords:

resistance, discourse analysis, crisis communication, mobilization readiness, strategic communications.

*Corresponding author:

vladyslav.novikov@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7171-5841>

Article history:

Received 05.09.2025

Peer-reviewed 24.10.2025

Accepted 18.12.2025

Published 30.12.2025

anxiety conveyed in the rhetoric. Second, a statistical analysis was carried out using data from sociological surveys conducted by leading polling organisations (notably the Kyiv International Institute of Sociology and the Razumkov Centre) on the likelihood of invasion, perceptions of the threat, and readiness for armed defence of the country. The comparative logic of the study consists of juxtaposing the dynamics of official rhetoric, its coherence across institutions, and changes in public attitudes. The results point to a specific model of «calm readiness,» characterised by rhetorical volatility between institutions and the absence of a single communication centre. The content analysis records a sharp increase in anxiety levels in January 2022, followed by deliberate “smoothing” in February, reflecting an attempt to balance informing the public with preventing panic. At the same time, growing coherence of messages over the three-month period can be observed; however, the relationship between changes in rhetoric and public attitudes is not direct. The strategy partially ensured stability and a gradual increase in readiness to resist without triggering mass panic, but asynchrony between official signals and citizens’ reactions, as well as a rising share of undecided respondents, indicates the limited effectiveness of direct governmental messaging in shaping public opinion. The conclusions emphasise that, under conditions of multiple information sources, the key factors are not control over channels but coordination and consistency in government communication. The practical significance of the findings lies in formulating recommendations for state crisis communication under conditions of existential threat.

The content of this work may be used under the terms of the *Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs* (CC BY-NC-ND 4.0) international license, which allows others to download and distribute the work, provided that they attribute it to the work, but without the ability to modify the work in any way or use it for commercial purposes.

УДК 321.01:274

THE INFLUENCE OF PROTESTANT POLITICAL THEORY OF THE REFORMATION PERIOD ON THE LIBERAL CONCEPT OF LIMITED GOVERNMENT

Mykola Kharlamenkov ^{a,*}

^a independent researcher, PhD in Philosophy, USA

ABSTRACT

It is well known that J. Locke is considered the founder of the philosophy of freedom, known as “classical liberalism”, which “describes the growth of personal freedom in contrast to the power of the supreme ruler” (Raath & Freitas, 2002, p. 25). This definition of classical liberalism is offered by the modern conservative philosopher R. Scruton. The social contract, the rule of law, and the system of checks and balances were developed solely to protect personal freedom. In other words, the struggle against tyranny and the introduction of limited government were means of achieving the main goal: personal freedoms. Personal freedom is the central concept of liberalism, for the sake of which, essentially, everything else exists. The foundational root of liberal thought, in the interpretation of most liberal theorists, dates back only to the period of the Enlightenment. Liberalism appears to be a spontaneous phenomenon of a prominent intellectual era that arose without any influence from the previous intellectual tradition. A whole galaxy of outstanding thinkers has made titanic efforts to develop mechanisms of control and restraint of power in order to protect human freedom from oppression. That is, this is a problem of Western political identity in general, and in particular, the identity of liberalism as the first modern ideology. The issue addressed in this article precisely concerns the religious factor that influenced the formation of the liberal concept of limited government. That is, this approach tends to overlook the influence of the Christian religion, which had a total significance in the formation of European culture in the Middle Ages and Modern times, and political theory was no exception. That is, this is a problem of Western political identity in general, and in particular the identity of liberalism as the first modern ideology. The issue of this article addresses precisely the religious factor that influenced the formation of the liberal

ARTICLE INFO

Keywords:

limited government, personal freedom, tyranny, Reformation, and liberalism

*Corresponding author:

kharlem777@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4053-3658>

Article history:

Received 23.09.2025

Peer-reviewed 28.11.2025

Accepted 18.12.2025

Published 30.12.2025

The content of this work may be used under the terms of the *Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs* (CC BY-NC-ND 4.0) international license, which allows others to download and distribute the work, provided that they attribute it to the work, but without the ability to modify the work in any way or use it for commercial purposes.

concept of limited government. After all, the deconstruction of the theory of the divine right of kings during the Reformation can be called a liberal phenomenon, because, as already mentioned at the beginning, liberalism is “about the growth of personal freedom in contrast to the power of the supreme ruler” (Raath & Freitas, 2002, p. 25).

Introduction

Before proceeding directly to the analysis of the works of religious figures from the Reformation period, it is necessary to briefly outline the achievements of the Middle Ages, without which the tradition of resisting tyranny in the modern era would hardly have been possible.

Acton was convinced that the legacy of the Middle Ages was the deepest and most fundamental reason for the transformation of Western society. “True liberty was not known to any state that had not undergone the medieval influence of the Church. The history of the Middle Ages is the history of the gradual liberation of man from all forms of slavery, and to the extent that the influence of religion became increasingly deep and broad” (Acton, 2019, p. 426). Acton considered the political thought of this period more important for European civilization than the legacy of antiquity, to which political theorists most often refer in their search for the genealogical root of liberty (Acton, 2019, p. 428; Acton, 2024). Although he himself called those times dark, he recognized that the Church often supported absolutism. However, the shortcomings of that era did not prevent an honest and unbiased researcher from seeing its achievements. Although he himself called those times dark, he recognized that the Church often supported absolutism. However, the shortcomings of that era did not prevent an honest and unbiased researcher from seeing its achievements. Acton acknowledged that the Middle Ages failed to fully reform institutions to meet the primary political principle freedom but at least they contributed to “knowledge of political truth” (Acton, 2019, p. 232). Among the achievements of the Middle Ages that concern us, Acton lists the outlines of representative self-government sketched in that era; elections, which, though rather primitive and crude, established the principle of the inseparability of taxation and representation; the near total abolition of slavery; the condemnation and limitation of absolutism; “the right of rebellion was not only admitted but defined as a duty sanctioned by religion” (Acton, 2019, p. 233).

The Reformers continued the medieval tradition, cautiously at first and later with increasing radicalism. By the end of the sixteenth century, supporters of the doctrine of popular sovereignty were strengthening their arguments and positions (Cantoni, 2015; Giesey, 1981). The concept of limited authority and conditional obedience to it became established through the continuity of thought from Catholic medieval authors to Protestant thinkers.

Protestant political theory of the Reformation period

The 17th century can indeed be considered the climax of the medieval struggle for freedom. It was precisely then that the torch of the fight for liberty passed from the Catholic to the Protestant peoples. Lord Acton emphasizes the swiftness

of these changes for people of that era, as at the time, no one could have foreseen “the fact that by the end of the century, the three most important countries on the planet would be those that owed much of their development to the achievements of the Reformation (Kattsoff, 1949). Thus, in religion, as in many other fields, the recent centuries have favored the forces of innovation, with the center of gravity of civilization shifting from the Mediterranean to the oceanic peoples, from the Latin to the Teutonic nations, and from Catholicism to Protestantism” (Avgustin, 1998, p. 11).

The central figure of the Reformation was undoubtedly Luther. However, his political views were not distinguished by progressiveness; on the contrary, he contributed to the fact that in Lutheran countries, the church became a support for political regimes and lacked the moral strength and sufficient authority to limit the abuse of power. During his life, Luther was unable to free himself from the political patronage of his protectors. Likewise, throughout its entire history, his church remained in the shadow of the state.

We are primarily interested in the reformed branch of the Reformation, for it was within its framework that the boldest political theory developed, elevating Christian views on limited governance and the right to resist ungodly rulers to a new level. Every radical political movement aimed at resisting absolutism originates from this tradition, such as the Huguenots in France, the Puritans in England, the Presbyterians in Scotland, and the rebellious followers of the Reformed Church in the Netherlands who stood against the oppression of the Spanish crown.

Ulrich Zwingli is considered the father of the Reformed political tradition, “whose political theology had a great influence in Europe and England, not only through the development of an alternative approach to secular politics, but also due to the sharp reaction to the idea of unlimited secular governance” (Ponet, 2017, p. 1). Elements of his views, transmitted through Jean Calvin and Heinrich Bullinger, were later transferred to English and Scottish political thought and to the Reformed tradition as a whole (Ponet, 2017, p. 1). Apart from this indirect influence, his impact was rather limited, since he died at a relatively young age and thus did not have time to significantly affect the political aspect of Protestantism (Acton, 2019, p. 236).

First, let us note some of the negative aspects of Zwingli’s political thought. Following Acton’s logic, according to which any merging of secular power and politics threatens freedom, Zwingli’s teachings, had his life not been tragically cut short, could have become the opposite extreme of Luther’s doctrine of the “two kingdoms”. While Luther disarmed the church before secular authority, Zwingli professed the primacy of the church over the state, or more precisely, their fusion into a totally Christian community in which “the elders of the New Testament were equivalent to the magistrates of his time”. Thus, the city governing body of a Christian city ruled not only the municipality but also the church (Ponet, 2017, p. 4).

This assumption is hypothetical, and as is well known, history does not recognize the subjunctive mood; therefore, let us focus on the elements of Zwingli’s political thought that had a positive impact on the establishment of political freedom.

In contrast to the theory of the divine right of kings, Zwingli associates political authority with the obligation to do God’s will (Ponet, 2017, p. 6). Otherwise, “without

fear of God, the magistrate becomes a tyrant” (Ponet, 2017, p. 7). However, even a criminal regime should be obeyed (provided there are no lawful means to remove it) as long as its directives are not set against God and His will. Should its orders contradict God’s will, then “Christians should rather die than submit”, because for Zwingli, “the fundamental truth is that Christians must obey God rather than people, which means that God’s commandments take precedence over all other commands” (Ponet, 2017, p. 7).

Thus, Zwingli called for disobedience; yet, he excluded active popular resistance to tyranny, let alone the killing of a tyrant. Nevertheless, he believed that God would surely avenge His people and would send His chosen one for this mission. With such a direct sanction from the Almighty, tyrannicide becomes justified. This interpretation left ample room for further free interpretation. In other words, anyone could proclaim themselves God’s chosen one, especially since Protestantism, by its very nature, allowed for various interpretations of the Holy Scriptures and personal revelations to Christians from the Holy Spirit. Not to mention the ancient Christian principle of independent conscience, which was gaining new relevance at the time and later became fundamental for nonconformists. Thus, although Zwingli did not give direct permission for active resistance by the people or an active segment of society against criminal authority, one exception to the rule made such actions inevitable, given the free-thinking nature of the Protestant environment.

Overall, Zwingli’s attitude toward tyranny is unambiguous: “tyranny goes against the will of God; such rulers rob the poor through taxes and treat their subjects not as people, but as animals, or even worse” (Ponet, 2017, p. 8).

Zwingli’s political views were further developed by his successor and student, Heinrich Bullinger, who also drew on J. Calvin. It was specifically through Bullinger’s interpretation that Zwingli’s ideas spread among the English Puritans, for whom Bullinger’s work “The Decades” became a foundational text. We will not analyze the key tenets of Bullinger’s teaching on limited government in detail, as they mostly differ from Zwingli’s only in wording.

Instead, it is worth focusing in detail on Jean Calvin, the most influential figure in Reformed Protestantism. Like Zwingli, Calvin adheres to the view of dependence on God and independence from external control of human conscience, as well as the principle that “obedience to man should not be disobedience to God” (Ponet, 2017, p. 13). A ruler who issues orders that directly contradict the will of God thereby makes his rule illegitimate (Ponet, 2017, p. 13).

This is how J. Calvin formulates this principle in his fourth book, “Institutes of the Christian Religion”: “We must submit to those who rule over us – yet only in God. But if they issue a command that is against God, it has no authority”. (Acton, 1948, p. 1238). In doing so, Calvin reaffirmed his commitment to the ancient Christian principle that protected the conscience of believers from the encroachments of ungodly authority. Most importantly, Calvin deprived the ungodly ruler of legitimacy, “because a king who has exceeded his authority has not only harmed the people but also gone against God, thereby nullifying his own power” (Acton, 1948, p. 1238). Nevertheless, Calvin

urged his followers not to presumptuously assume the role of avengers themselves (Ponet, 2017, p. 14). In this, he in no way differs from Zwingli. He understands that it is God Himself who removes the ungodly from their thrones, whether through conscious or unconscious instruments of His will. And by their actions, they do not violate God's decree to obey authority, for (armed from heaven, they subject a lesser authority to a greater one, just as kings are permitted to punish their subordinates). Nevertheless, Calvin urges his followers not to presumptuously assume the role of avengers themselves (Ponet, 2017, p. 14).

It even seems that Calvin is "extremely reluctant to allow for the possibility of active resistance to tyranny, regardless of its form", and thus, his position on this issue is less explicit than that of Zwingli and Bullinger (Ponet, 2017, p. 15). Yet, even his arguments regarding the illegitimacy of ungodly authority, given Calvin's influence within the Reformed tradition, were sufficient for his followers to develop his teachings in those areas where he, whether consciously or not, was insufficiently clear specifically, on active resistance and the killing of tyrants. Calvin's followers somewhat distanced themselves from him because of the pragmatism of their political philosophy (Brutus, n.d., p. 5). After the tragic events of the St. Bartholomew's Day Massacre in 1572, French Protestants began developing theological foundations for the people's right to resist tyrants. "These ideas were expanded and developed by Calvin's French followers. All of them, François Hotman, Théodore Beza, and Philippe du Plessis-Mornay emphasized this very idea: tyrants must be resisted" (Goodman, 2002, p. 187).

Lord Acton clarifies that this doctrine was pointed out to the French Huguenots by the English bishop J. Ponet, as well as by Knox and Buchanan, who had been taught by their mentor J. Calvin, who, in turn, adopted it from the medieval schools (Acton, 2019, p. 237). Acton's explanation aims to demonstrate the continuity of the tradition of resistance to tyranny, but it is not sufficiently comprehensive, as it omits other key figures who contributed to the development of the theology of resistance, for example, the already mentioned Zwingli and Bullinger, and others as well. Incidentally, Alister McGrath places Christopher Goodman, another Englishman, on the same level as J. Ponet's "A Short Treatise of Political Power" (1556), referencing his own treatise "How Superior Powers Ought to Be Obeyed" (1558) (Goodman, 2002, p. 196).

These two outstanding works justified the legitimacy of rebellion against tyrants and developed theological foundations for their physical elimination. This influenced not only the famous anonymous Huguenot treatise "Defense Against Tyrants" (1579), attributed to Philippe de Mornay, but also the Puritan uprising and the execution of Charles I, and, more broadly, English political theory, particularly that of J. Locke (Wagner & Schmid, 2011, p. 884).

Notably, John Calvin died in 1564, while John Ponet wrote his treatise eight years earlier, in 1556. This means that Calvin witnessed the initial stage of the radicalization of his political doctrine by his followers. Christopher Goodman wrote his tyrannicide treatise as an English religious exile in Geneva, that is, in the very "capital of

Calvinism”, at a time when Calvin was actively sending missionaries to Europe to spread Reformed teachings. Christopher Goodman was also a friend of another prominent reformer, John Knox. These two religious refugees from the British Isles, inspired by Geneva’s republican system, sought the same kind of freedom for their homeland. Armed with their pens, they set out to overthrow tyrants. In the same year that Goodman’s work was published, his companion John Knox released his own famous treatise aimed against the tyrannical rule of women. As is well known, at that time, England was ruled by Mary, who earned the nickname “Bloody” for her harsh persecution of Protestants, while Scotland was ruled by the more moderate yet still hostile to Protestantism, Queen Mary Stuart.

Next, we will focus more on the authors involved in the radicalization of Reformed political thought. Calvin did not agree with Knox’s position on the inadmissibility of female rule. Lord Acton called such a position one that undermined freedom. However, in this study, it is more important to focus not on Knox’s misogyny, but on the tyrannicide aspect of his work. Indeed, the overwhelming majority of his theological arguments concern the criticism of gynocracy; Knox also displays a clear aversion to tyranny as a whole. In the concluding part of the treatise, there is a passage that essentially repeats the idea expressed by J. Ponet two years earlier about the necessity of killing tyrants. Knox mentions the victims of tyranny in his homeland: “who cannot be forgotten, who have been consumed by the fire and sword of tyranny”, and goes on to add about God’s retribution for the blood of the innocently slain, which “cries out for vengeance to God; but also the laments and tears of the oppressed, the groans of God’s angels, as well as every earthly creature injured by their tyranny, constantly cry out and call for the swiftest execution of such (i.e., tyrants)” (Camion, 2009, p. 26).

Noxus became an instrument against tyranny himself, for after returning from exile, he became the recognized religious leader of the Scottish Protestants and succeeded in turning his homeland toward the Presbyterian faith, ensuring that monarchical power knew its limits. Thus, one of his followers, Melville, the rector of St. Andrews University, during a dispute between King James and the leaders of the Scottish church, at one point “grabbed James by the hand and angrily called him God’s foolish vassal”. Then Melville “declared that he and his colleagues would continue to honor James as king publicly, but privately they all understood well that the true king of Scotland is Christ, and His kingdom is the Church; as for James, in this kingdom, he is a mere subject, not a lord and not the head” (Goodman, 2002, p. 171).

Such a democratic spirit among Presbyterians was connected not only with theological emphases but also with the internal organization of Reformed churches, whose principles, it is believed, John Knox extended to the political sphere. “Knox went further, attempting to transfer into the political realm ideas that Calvin had limited only to the sphere of church governance. Knox took the idea of representative government characteristic of Reformed churches, which were communities led by elected elders or “presbyters”, and applied this democratic principle at the political level...” (Goodman, 2002, p. 137). The author of this quote, Alister McGrath, goes

on to emphasize that this was the result of the influence of the ideas of the Geneva Republic, as well as the fact that these ideas affected the English Civil War of the 17th century (Goodman, 2002, p. 137). In other words, the Puritans, among whom Presbyterians constituted a significant portion. As we will see further, there is a clear link between the Puritans and liberals, and therefore between Knox's democratic principles and the liberal concept of limited government.

Another thinker who influenced the Puritans, in particular their execution of Charles I, was John Ponet (Goodman, 2002, p. 196). As previously noted, two years before Knox, he conducted a thorough analysis of tyranny and, relying on the authority of the Holy Christian text, sanctioned the permissibility of executing a tyrant. John Ponet was convinced that Almighty God hates, condemns, and administers His stern judgment upon those who abuse the power granted by Him and deceive and destroy those poor sheep who place their trust in them as His ministers (Knox, 2020, p. 9). Like any classical Christian author, Ponet traces the origin of the state to God's ordinance, established to restrain evil through the action of law and the monopoly on coercion. However, in this matter, Ponet emphasized just authority, similar to Augustine, who once remarked that without justice, the state becomes a band of robbers. Incidentally, in another anti-tyranny treatise, "Defence Against Tyrants", which we will examine further, there is a direct reference to this Augustine quote.

Although Ponet does not refer to Augustine, the direction of their thoughts is clearly similar. The Englishman, however, does not stop at the moral condemnation of the injustice of authority but declares its illegitimacy. If a power, which is called by God to uphold justice, is itself unjust, then it is criminal and therefore must be punished, just like any criminal who breaks the law (Knox, 2020, p. 21). J. Ponet places direct responsibility on Christians for upholding political justice. Ponet appeals to some unknown noble sage, who claims that a good citizen does no evil, but better than him is the one who does not allow others to harm and insult the innocent. "For retribution for innocent blood is not only upon those who shed it, but also on those who enact evil laws and agree with them" (Knox, 2020, p. 19).

Once again, there are clear parallels with Augustine's idea that God punishes Christians together with pagans during epidemics, natural disasters, and wars because of their indifference to the injustice of the society in which they live (McGrath, 2017, pp. 14–15). It is remarkable that a sixteenth-century Anglican bishop addressed a problem that twentieth-century scholars of totalitarianism wrestled with the issue of the collective responsibility of the masses for the crimes of autocratic regimes. However, Ponet does not hide ordinary executors and accomplices behind ambiguous formulations like "the banality of evil". Notably, Ponet operated with a far smaller body of knowledge, and a single biblical text sufficed for him. His treatise is especially filled with quotations from Old Testament prophets ancient fighters against tyrants. In this interpretation, the individual gains more agency than in modern interpretations, where their role is reduced to that of a cog in the system. This strand of religious and political thought is so demanding of the ordinary person because it sees in them a self-sufficient image and likeness of God, endowed with

an independent ability to discern between good and evil and possessing the right to choose between these two alternatives on their own.

True Christians submit to the truth and oppose wickedness, even at the cost of their own lives (Knox, 2020, p. 34). Ponet equates resistance to ungodly authority with religious martyrdom, aligning it with the great Christian tradition in which loyalty to God was valued above all else (Knox, 2020, p. 34).

Ponet includes in the Christian's duty to watch over justice the responsibility of ensuring that a subject looks after the ruler, so that the latter does not usurp power. If, for some reason, this cannot be prevented, then the subject is obliged to punish the tyrant in such a way that his successors are not tempted to follow the same path. Everything Ponet does is simply to universalize the preventive function of punishment: the execution of a murderer reduces the number of those wishing to kill, and likewise, the execution of a tyrant curbs the insatiable appetite for power among future monarchs.

Ponet argues that God and the country are more important than the king, and that the state can flourish without him. Conversely, the king cannot exist without the state. "The commonwealth and the kingdom may go on living even when the head has been cut off, and may (if necessary) put on a new head" (Knox, 2020, p. 32). Ponet believes this assertion is self-evident to everyone: "This law speaks to every person's conscience, that it is natural to cut off a diseased part of the body which could destroy the whole body. Kings, princes, and other rulers, though they are the heads of the political body, are nevertheless not the whole body... It is not the people who exist for them, but they who exist for the people" (Knox, 2020, p. 49).

The very tone of Ponet's treatise demonstrates how deeply the author is imbued with the idea of the equality of all people before God (an old Christian truth revitalized by the Reformation), that he sees no difference at all between a petty thief and a thief on the throne. And if the law sentences one to the highest punishment, then on what grounds should the king not lose his head for a similar crime?

Several years after the publication of J. Ponet's treatise, the arguments against tyranny were reinforced by another Englishman, C. Goodman. Goodman draws attention to an important aspect that J. Ponet overlooked, yet it is crucial for understanding why the theory of the divine right of kings enjoyed such wild popularity in the Christian world despite lacking a biblical foundation. According to C. This passage is central to the author, and on this basis, he develops his concept of defiance against tyrants.

This passage is central for the author, and on this basis, he develops his concept of defiance against tyrants. Faithfulness to God's truth is the ultimate value for a Christian. Christopher Goodman sees an example of such devotion to God, rather than blind obedience to humans, in Acts 4:2 (Calvin, n.d., p. 29). This passage is central for the author, and on this basis, he develops his concept of defiance against tyrants. The general meaning of this concept is that disobedience to the wicked is true obedience to God (Calvin, n.d., p. 29). Like Ponet, Goodman shares the responsibility for the crimes of authorities with the common people, who through servile obedience become accomplices in lawlessness (Calvin, n.d., p. 29).

To avoid complicity in the criminal actions of the political authorities and the passive majority, mere condemnation is insufficient. Dissent must be active, that is, directed action against evil. For Peter and John not only verbally expressed their disagreement with the prohibition to preach the Gospel, but after being released, acted in defiance of the ungodly order (Calvin, n.d., p. 20). According to Goodman, Daniel is an example of the same kind of demonstrative disobedience to an ungodly decree. Daniel not only violated the prohibition but did so demonstratively, with “open disdain for royal arrogance” (Calvin, n.d., p. 21).

For Goodman, it is not enough to simply refrain from killing, stealing, or bearing false witness in order to fully observe God’s commandments. A true Christian must also resist the wickedness of others in order to “save and preserve both the lives and property of our brothers and neighbors” (Calvin, n.d., p. 21). Such an approach to following the Lord’s commandments is quite unconventional and rarely found in the writings of Christian authors, especially in treatises focused on opposing tyranny. This is, without exaggeration, a radical interpretation, as it emphasizes the willful, active aspects of the Christian religion and encourages social and political engagement.

Ponet was radical because he was the first to insist on the legitimacy of executing a tyrant, yet Goodman made it the duty of every conscientious Christian, who has no right to stand aside in the face of social injustice. Goodman calls upon all of God’s faithful not to pay attention to the absence of official authority to administer justice, but to use the authority granted by God Himself to take up the sword and become an instrument of God in punishing evil rulers (Calvin, n.d., p. 46). This was a radical leap away from Zwingli, Bullinger, and, in particular, Calvin, who spoke of God’s retribution against tyrants but warned that no one should take on such a role of their own accord. However, as we see with Goodman, it became the duty of all true Christians to voluntarily participate in God’s judgment of tyrants.

Ponet’s and Goodman’s ideas influenced French Huguenots, who were seeking apologetic grounds for resisting Catholic oppression, and such a basis was provided by the treatise “Defence Against Tyrants” (“Vindiciae contra tyrannos”, 1579). This work begins with the apologetics of independent conscience, a fundamental Christian doctrine that, according to Acton, played the most important role in the quest for freedom in the West.

The author of the treatise “Vindiciae contra tyrannos” (“Defence Against Tyrants”, 1579), published anonymously but most commonly attributed to Philippe du Plessis-Mornay, appeals to the authority of the biblical text, the most authoritative source of the time, to remind tyrants that God stands above them and that their power is therefore accountable and clearly limited. He refers to the Book of Hosea 5:10-11, in which God, through the prophet, addresses the wicked rulers of Judah, accusing them of overstepping the bounds of their authority. In their insatiability, they considered the power granted to them by the “Almighty and All-Good God” insufficient, and they usurped the sovereign authority over the people, which belongs to God alone (Scruton, 2022, p. 3).

Next, the thinker links the idea of popular sovereignty with a conscience independent from political control: “Not content with absolute power over the lives and property of their subjects, these tyrants have usurped a right which belongs to Jesus Christ alone the Lord of human conscience” (Scruton, 2022, p. 3). This quote demonstrates how the idea of conscience was an extremely powerful weapon that enabled a person to escape complete subjugation to political authority. Rights, dignity, and freedom are bestowed by Jesus Christ himself; therefore, human beings are accountable only to Him. Obedience to earthly rulers is possible only within the bounds of the Christian moral and ethical code. If the authorities demand its violation, that is, actions against one’s conscience, then “who would doubt that we obey all, without exception, of God’s commandments, but not all human ones?” After all, “the Apostles themselves replied that one must obey God rather than men. Acts 5:29” (Scruton, 2022, p. 3).

This principle applies not only to individuals but also to entire nations, which must be mindful of obedience to the truth and the protection of what is God’s from the encroachments of Caesar. Otherwise, “the people offer incense and worship earthly gods, and instead of resisting such rulers, the people allow them to usurp the power of God” (Scruton, 2022, p. 3). Here, we see one of the earliest reminders of the separation between the church and the state, which is based on the fundamental principle voiced by Jesus Christ in his discussion with the Jewish religious elite. More importantly, the responsibility for upholding this principle has been delegated by God to the people.

For Zwingli, Bullinger, and Calvin, obedience to the authority of an ungodly ruler was unconditional, except in cases where orders directly contradicted the will of God. In other words, it is not the competence of an ordinary subject to judge the sins of the king, for even ungodly authority ensures God’s order in human society. This argument relies on chapter 13 of the Epistle of Paul to the Romans, where God’s will regarding the function of political power is clearly outlined: it is entrusted with the responsibility to punish the wrongdoer. However, for the author of the treatise “Defense Against Tyrants”, this is not enough power to lawfully punish a criminal must not itself be criminal. Only in this case is such authority considered legitimate. “Thus, we understand that kings should be obeyed for God’s sake, not against God, and only when they serve and obey God, not the other way around” (Scruton, 2022, p. 5). “The command to obey the king makes sense only if the king is God’s servant for our good” (Scruton, 2022, p. 14).

Thus, we see that defiance against an ungodly ruler is not only not a sin but is, in fact, a duty before God for every pious subject. Moreover, the sin falls upon the shoulders of the ungodly king, who was the first to break his obligations before God and His people; therefore, the rebels become an instrument in the hands of God for righteous retribution (Scruton, 2022, p. 13).

As we have seen, early Reformed political thought only allowed for the possibility of such resistance and even then, only by those singled out by the finger of God. No one had the right to consciously and willfully take on such a mission. The Huguenots

crossed this line and declared that they were precisely these chosen ones. Listening to the religious truth revealed to them through the Holy Text and their conscience, they are obliged to overthrow the mortal who has proclaimed himself a “god”.

As we have seen, the tyrannicide advocated by Protestant authors is a continuation of the medieval tradition, according to which “the right of subjects to deprive rulers who have violated the original contract between them of their power was affirmed” (Acton, 2019, p. 243). However, John Ponet, Christopher Goodman, and the anonymous author of the treatise “Defence Against Tyrants” significantly specify and at the same time radicalize Christian political thought. To summarize, it is worth highlighting the following main aspects of the teachings of the early Protestant advocates of tyrannicide:

- No ruler holds power over human freedom. On the contrary, the state is obligated to safeguard freedom. If it fails to do so, or worse, if the political authority itself begins to encroach upon freedom, it loses its legitimacy.

- There should be a healthy distrust toward political authority, since it is composed of sinful people prone to passions. Only that authority which is limited and controlled is legitimate.

- The state must act strictly within the bounds of its competence and must not interfere in matters of human conscience, that is, it should not infringe upon faith or beliefs.

- The source of the law is not the king, but God. Thus, the law stands above the king.

- Political authority must act within the framework of Christian moral law, and its actions are assessed according to this standard.

- Tyrannical and arbitrary power must be removed and punished according to the law.

- Rebellion is not so much a right as a moral obligation, a call of conscience for free people.

In fact, all these provisions are important components of the evolutionary process by which the individual was liberated from the tyranny of the supreme ruler, the quintessence of which was the emergence of liberal theory. Thus, in the teachings of tyrant-slayers during the Reformation period, we can trace the initial elements of the concept of limited government. Building on this rich theoretical legacy and the practical struggle against tyranny, by the seventeenth century, “Puritan authors easily and effortlessly deconstructed the idea of the divine right of kings, pointing out its lack of biblical foundation” (Goodman, 2002, p. 188). It was the English Puritans who became the most determined opponents of tyranny, both in theory and in real political struggle, thereby laying the foundations for a limited monarchy, which was established several decades later (Acton, 2019, p. 368). These ideas were further developed in the second half of the seventeenth century by the Whigs, an English political group that chose liberty as the cornerstone of their identity. Whig John Locke is considered the progenitor of liberalism, and notably, his first treatise, which laid the foundation of liberal theory, is an anti-tyrannical work. In fact, John Locke ended the anti-tyrannical tradition of previous centuries. This marked a turning point in

history, when the balance of power shifted toward personal liberty in the age-old struggle with the authority of the supreme ruler. This, in essence, is the meaning of classical liberalism as defined by R. Scruton, whose quotation opened this article (Raath & Freitas, 2002, p. 25).

Conclusion

Overall, Puritanism and Whiggism deserve special attention, as they had the most profound influence on classical liberalism, or more precisely, on the liberalism of the Anglo-Saxon tradition. However, this falls outside the scope and focus of this article, as Puritanism is a post-Reformation phenomenon, and Whiggism is, in fact, a political rather than a religious movement.

Бібліографічні покликання

Acton, J. E. E. D. (1948). *Essays on freedom and power* (G. Himmelfarb, Ed.). Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2572124>

Acton, J. (2024). *Essays on Freedom and Power. Readings from Liberal Writers*, 71–72. <https://doi.org/10.4324/9781003589020-9>

Brutus, S. J. (n.d.). *Vindiciae, contra tyrannos: Sive, de principis in populum, populi in principem legitima potestate*. York University.

Calvin, J. (n.d.). *Institutes of the Christian religion* (H. Beveridge, Trans.). Christian Classics Ethereal Library. <https://doi.org/10.1515/9783110847710-033>

Camion, C. (2009). The right of resistance in Jean Calvin and the Monarchomachs. *Ithaque: Revue de philosophie de l'Université de Montréal*, 5.

Cantoni, D. (2015). The economic effects of the protestant reformation: testing the weber hypothesis in the German lands. *Journal of the European Economic Association*, 13: 561–598. <https://doi.org/10.1111/jeea.12117>

Giesey, R. E. (1981). *Vindiciae contra tyrannos: Traduction française de 1581. Etienne Junius Brutus. The Journal of Modern History*, 53(3), 545–547. <https://doi.org/10.1086/242347>

Goodman, C. (2002). *How superior powers ought to be obeyed*. Blackmask Online. (Original work published 1558) <https://doi.org/10.7312/good91480>

Kattsoff, L. O. (1949). *Essays on Freedom and Power. By Lord Acton*. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1948. 452 pp. *Social Forces*, 28(1), 102–103. <https://doi.org/10.2307/2572124>

Knox, J. (2020). *The first blast of the trumpet against the monstrous regiment of women*. Ex-classics Project. (Original work published 1558)

Ponet, J. (2018). *A short treatise on political power: Abridged and annotated* (A. Comegna, Ed.). Libertarianism.org; Cato Institute.

Raath, A. W. G., & de Freitas, S. A. (2002). Calling and resistance: Huldrych Zwingli's (1484–1531) political theology and his legacy of resistance to tyranny. *Koers: Bulletin for Christian Scholarship / Bulletin vir Christelike Wetenskap*, 67(1), 45–76. DOI: 10.4102/koers.v67i1.362

Wagner, J. A., & Schmid, S. W. (2011). *Encyclopedia of Tudor England* (3 vols.). ABC-CLIO. DOI: 10.5040/9798216027850

Августин Блаженный. (1998). Творения (том третий). О граде Божиим. Киев: УЦИММ-Пресс. 508 с.

Актон, Дж. Е. Е. Д. (2019). *Нариси з історії свободи, влади та демократії* (П. Тарашук, Н. Поліщук, Н. Обвінцева, & О. Проценко, пер. з англ.). Простір. 712 с.

Макграт, А. (2018). *Небезпечна ідея християнства. Протестантська революція. Історія від XVI до XXI століття* (О. Панич, пер. з англ.). Дух і Літера. 664 с.

Скрутон, Р. (2022). *Консерватизм. Запрошення до великої традиції* (К. Диса, пер. з англ.). Наш Формат. 176 с.

References

Acton, J. E. E. D. (1948). *Essays on freedom and power* (G. Himmelfarb, Ed.). Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2572124>

Acton, J. E. E. D. (2019). *Narysy z istorii svobody, vlady ta demokratii* [Essays on the History of Freedom, Power, and Democracy] (O. Protsenko, Ed.; P. Tarashchuk, N. Polishchuk, & N. Obvintseva, Trans.). Vydavnychiy dim Prostir. [in Ukrainian].

Acton, J. (2024). *Essays on Freedom and Power. Readings from Liberal Writers*, 71–72. <https://doi.org/10.4324/9781003589020-9>.

Avgustin Blazhennyi. (1998). *Tvoreniia* [Creations] (Vol. 3, O grade Bozhiem). Aleteiia; UCIMM-Press. [in Russian].

Brutus, S. J. (n.d.). *Vindiciae, contra tyrannos: Sive, de principis in populum, populiq;ue in principem legitima potestate*. York University.

Calvin, J. (n.d.). *Institutes of the Christian religion* (H. Beveridge, Trans.). Christian Classics Ethereal Library. <https://doi.org/10.1515/9783110847710-033>

Camion, C. (2009). The right of resistance in Jean Calvin and the Monarchomachs. *Ithaque: Revue de philosophie de l'Université de Montréal*, 5.

Cantoni, D. (2015). The economic effects of the protestant reformation: testing the weber hypothesis in the German lands. *Journal of the European Economic Association*, 13: 561-598. <https://doi.org/10.1111/jeea.12117>

Giesey, R. E. (1981). *Vindiciae contra tyrannos: Traduction française de 1581. Etienne Junius Brutus. The Journal of Modern History*, 53(3), 545–547. <https://doi.org/10.1086/242347>

Goodman, C. (2002). *How superior powers ought to be obeyed*. Blackmask Online. (Original work published 1558) <https://doi.org/10.7312/good91480>.

Kattsoff, L. O. (1949). *Essays on Freedom and Power*. By Lord Acton. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1948. 452 pp. *Social Forces*, 28(1), 102–103. <https://doi.org/10.2307/2572124>.

Knox, J. (2020). *The first blast of the trumpet against the monstrous regiment of women*. Ex-classics Project. (Original work published 1558)

McGrath, A. E. (2017). *Nebezpechna ideia khrystyanstva. Protestantska revoliutsiia: Istoriiia vid XVI do XXI stolittia* [The Dangerous Idea of Christianity: The Protestant Revolution. A History from the 16th to the 21st Century] (O. Panych, Trans.). Duh i Litera. [in Ukrainian].

Ponet, J. (2018). *A short treatise on political power: Abridged and annotated* (A. Comegna, Ed.). Libertarianism.org; Cato Institute.

Raath, A. W. G., & de Freitas, S. A. (2002). Calling and resistance: Huldrych Zwingli's (1484–1531) political theology and his legacy of resistance to tyranny. *Koers: Bulletin for Christian Scholarship / Bulletin vir Christelike Wetenskap*, 67(1), 45–76. DOI: 10.4102/koers.v67i1.362

Scruton, R. (2022). *Konservatyzm. Zaproshehnia do velykoi tradytsii* [Conservatism: An Invitation to a Great Tradition] (K. Dysa, Trans.). Nash Format. [in Ukrainian].

Wagner, J. A., & Schmid, S. W. (2011). *Encyclopedia of Tudor England* (3 vols.). ABC-CLIO. DOI: 10.5040/9798216027850

УДК 321.01:274

ВПЛИВ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ПЕРІОДУ РЕФОРМАЦІЇ НА ЛІБЕРАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ ОБМЕЖЕНОГО ВРЯДУВАННЯ

Микола Харламенков^{а,*}^а незалежний дослідник, PhD з філософії, Сполучені Штати Америки

АНОТАЦІЯ

Дж. Лока традиційно розглядають як родоначальника філософії свободи, відомої під назвою, яка «розповідає про зростання особистої свободи на протигагу владі верховного правителя» (Raath & Freitas, 2002, p. 25). Таке визначення класичному лібералізму дає консервативний філософ Р. Скрутон. І попри лаконічність, це вкрай влучна характеристика цієї філософської традиції. Ця дефініція вказує на серцевинну ідею ліберальної думки, її найбільший здобуток та її генеалогію. Особиста свобода – осьовий концепт лібералізму, заради якого, власне, існує все інше. Суспільний договір, верховенство права, система стримування і противаг – механізми, які розробляли виключно з метою захисту особистої свободи. Іншими словами, боротьба з тиранією та запровадження обмеженого врядування були засобами досягнення головної цілі – особистих свобод. Ціла плеяда видатних мислителів доклала титанічних зусиль для розроблення механізмів контролю і стримування влади, аби вберегти людську свободу від гніту. Генеалогічний корінь ліберальної думки (в інтерпретації більшості ліберальних теоретиків) сягає тільки періоду Просвітництва. І складається враження, що лібералізм – це спонтанний феномен видатної інтелектуальної епохи, що виник без жодного впливу попередньої інтелектуальної традиції. Тобто такий підхід чомусь ігнорує вплив християнської релігії, яка мала тотальне значення у формуванні європейської культури в період Середньовіччя та Нового часу, і політична теорія не була винятком. Тобто це проблема західної політичної ідентичності загалом, а також, зокрема, ідентичності лібералізму як першої модерної ідеології. Проблематика цієї статті звертається саме до релігійного чинника, який вплинув на формування ліберального концепту обмеженого врядування. Адже деконструкцію теорії божественного права королів у період Реформації можна назвати ліберальним явищем, бо, як уже було зазначено, лібералізм – це «про зростання особистої свободи на протигагу владі верховного правителя» (Raath & Freitas, 2002, p. 25).

Ключові слова:

обмежене врядування, особиста свобода, тиранія, Реформація, лібералізм.

*Адреса для кореспонденції:
kharlem777@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4053-3658>

Історія статті:

Надійшла 23.09.2025

Прорецензована 28.11.2025

Прийнята до друку 18.12.2025

Опублікована 30.12.2025

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії *Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs* (CC BY-NC-ND 4.0), яка дозволяє іншим завантажувати та поширювати роботу за умови зазначення авторства, але без можливості жодним чином змінювати роботу або використовувати її в комерційних цілях.

НАУКОВІ ПОДІЇ

SCIENTIFIC EVENTS

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ У ЧАСИ ВІЙНИ І ПІСЛЯ: УКРАЇНСЬКИЙ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ВИМІРИ»

Віталій Лебедюк ^a

*^a кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри національної безпеки та політології,
Національний університет «Острозька академія», Острог, Україна*

29 листопада 2025 року у м. Львів відбулася ювілейна десята міжнародна наукова конференція «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Шведа). Цьогорічна тематика конференції – «Політичні інститути та інституційні взаємодії у часи війни і після: український, європейський і світовий виміри». Конференцію організувала кафедра політології Львівського національного університету імені Івана Франка за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах програми «Еразмус+» за напрямом «Жан Моне для вищої освіти» (Модуль «Політичні інститути та системи в Європі: порівняння і досвід для України», № 101126702).

У центрі уваги пленарної секції була інституційна довіра та легітимація влади в умовах воєнного стану. Доповненням стала тема цифрових трансформацій як чинника, що одночасно модернізує політичні практики і створює нові ризики. Символічним акцентом стала постановка проблеми «gally round the flag» з акцентом на зміну суспільної підтримки інститутів у період воєнного стану (2022–2025 рр.). А завершили пленарне засідання розмовою про кризу українського партієтворення та про те, як війна впливає на стан партій і їхню публічну риторику.

Перша секція була найбільш «псефологічною» і водночас політично чутливою: домінувала тема про те, як війна переформатовує електоральні порядки денні та змінює структуру партійної конкуренції в Європі й Україні. Уже на початку прозвучали порівняння електоральної поведінки емігрантів (в Ізраїлі та США) та того, як тема війни в Україні входить у президентську кампанію Польщі 2025 року (включно з аналізом позицій кандидатів щодо польсько-українських відносин). Доповіді також було зосереджено навколо змін у партійних системах: від моделювання реалістичних траєкторій опозиції в Угорщині під чинними виборчими правилами до аналізу наслідків парламентських виборів у Чехії

2025 року. Паралельно особливу увагу було присвячено розумінню поведінки праворадикальні і популістських акторів крізь призму їхньої реакції на війну в Україні: окремі виступи були присвячені риториці AfD щодо військової допомоги Україні та порівнювали позиції французького «Національного об'єднання» й AfD щодо повномасштабного вторгнення.

У другій половині першої секції фокус змістився ближче до українського поля: говорили про спостереження за виборами (регіональний вимір), про поляризацію та пов'язані з нею загрози в конфліктних умовах, про адаптацію діяльності парламентських партій у 2022–2025 роках і про ширший блок викликів трансформації інституту партій в Україні під час війни. Водночас увага була прикута й до тем, які зазвичай стають центральними напередодні післявоєнних виборів: корупція як рамка ідеологічного порядку, антикорупційні програми партій (порівняння українського та польського досвідів), а також проблема ідеологічної аморфності українських партій.

Друга секція продовжила пленарну дискусію: демократична стійкість vs автократичні спокуси та роль інститутів у виробленні «військової» і «післявоєнної» керованості. Тут домінував інституційний підхід: баланс владних інститутів, легітимація, спроможність, медіація, дизайн режимів. У перших доповідях порушили низку питань: якими конституційними та політико-інституційними інструментами можна втримати баланс між ефективністю управління й демократичними запобіжниками та як вимірювати інституційну спроможність і легітимацію влади в умовах воєнного стану. Водночас автори низки доповідей розглядали конкретні кейси: інституційна спроможність обласних і районних рад у воєнних умовах, вплив деформацій інституційних доменів на розвиток політичних режимів, політика історичної пам'яті як елемент опірності авторитарним заклинам. Учасники заходу обговорювали, як війна трансформує сам політичний режим України і як демократія адаптується до екзистенційних загроз.

Друга частина секції була сфокусована на питаннях громадянського суспільства, зокрема впливу партій на формування громадянського суспільства, лідерства й ефективних команд у громадському секторі, а також волонтерства як інструменту громадянської участі й зміцнення національної стійкості (з регіональними прикладами), волонтерських ініціатив як механізму міждержавної солідарності (на прикладі польської підтримки України). Показово, що також звучали теми ідентичності, інтелектуального ресурсу під час війни; учасники здійснювали порівняльний аналіз (наприклад, порівняння політичної стійкості України і Тайваню).

Третя секція була зосереджена навколо євроінтеграційних викликів та повоєнного майбутнього України. Домінували три теми: інтеграційні виклики, безпековий контекст Європи, а також політична відповідальність як нова норма для демократій у кризі. Секція розпочалася з питань культурної дипломатії та з дискусії про те, як інтеграція України може парадоксально ставати тригером євроскептичних настроїв у частини країн ЄС. Продовженням секційного засідання стало обговорення тем регіоналізації, сепаратизму, міграційної

кризи й політизації громадянського суспільства, а також питання трансформації політичної відповідальності в ЄС у ситуації безпекової кризи. Важливим безпековим «вузлом» став сюжет про потенціал Чорноморського регіону для стабільної та солідарної Європи. Результатом роботи третьої секції стали прикладні інтеграційні кейси: «м'яка сила» ЄС, демократичні механізми врядування в національній безпеці України в контексті євроінтеграції, очікувані зміни у структуруванні регіонального політичного процесу в разі вступу України до ЄС. Окремим домінантним блоком стала інформаційна війна навколо євроінтеграції: доповідь про інструменти російських інформаційних маніпуляцій щодо вступу України до ЄС.

Узагальнюючи проблематику конференції, можна сказати, що її дискусії сформували цілісну картину того, як війна і поствоєнний перехід одночасно переформатовують партійно-виборчі процеси, державні та громадянські інститути і європейський інтеграційний порядок денний. Центральними наскрізними поняттями стали довіра та легітимність (у вимірах трансформації інституційної довіри, легітимації влади у воєнному стані та нових цифрових практик демократії). Виборчо-партійний блок порушених питань підтвердив, що майбутні змагання (і в Україні, і в Європі) дедалі більше визначатимуть безпековий контекст, поляризація та конфліктна риторика, а також запит на антикорупційні рамки й переосмислення «правил гри» після завершення війни. Паралельно інституційна перспектива показала, що стійкість демократії в кризових умовах залежить не лише від формальних механізмів балансу влади та інституційної спроможності, а й від опірності до пропаганди, розвитку критичного мислення та ролі громадянського суспільства й волонтерства. Євроінтеграційні дискусії зафіксували, що рух України до ЄС неминуче поєднуватиметься з питаннями політичної відповідальності та протидії інформаційним маніпуляціям навколо вступу.

INTERNATIONAL CONFERENCE “POLITICAL INSTITUTIONS AND INSTITUTIONAL INTERACTIONS DURING AND AFTER WAR: UKRAINIAN, EUROPEAN, AND GLOBAL PERSPECTIVES”

Vitalii Lebediuk^a

^aPh.D., Associate Professor at the Department of National Security and Political Science, The National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine)

Наукове видання

Агора.
Журнал соціальних наук
Випуск 3, № 2
2025

Agora.
Social Sciences Journal
Volume 3, Issue 2
2025

Ідентифікатор медіа в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа R30-04856
(Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
від 09.05.2024 р. № 1560).

Науковий профіль видання: Розвиток людського капіталу,
соціальні науки та журналістика.

Підписано до друку 30.12.2025 р. Формат: 100x70/16.
Гарнітура Cambria. Ум. друк. арк. 4,55. Обл.- вид. арк. 4,43.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Наклад 50 прим. Зам. № 55-25.

Адреса редакції:
Кафедра національної безпеки та політології
Національного університету «Острозька академія»
вул. Семінарська, 2, м. Острог, 35800, Україна
Тел.: +38 097 887 04 87
e-mail: agora@oa.edu.ua

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.